

Δημοσίη Βιβλίου

Νιάουστα

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΝΑΟΥΣΑΣ
Ετος 23ο - ΤΟΜΟΣ ΙΑ' ΑΠΡΙΛΙΟΣ-ΙΟΥΝΙΟΣ '99 - ΑΡ. ΤΕΥΧΟΥΣ 87 ΑΡΙΘΜ. ISSN 1106-2118

Αφιέρωμα :

Γεώργιος Τουσίμης

Σίμων Κοράς

Ελένη Αρβελέο

Βιβλιοθήκη Βερούσιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

"ΝΙΑΟΥΣΤΑ"

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΝΑΟΥΣΑΣ
"ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΙΧΑΗΛ Ο ΛΟΓΙΟΣ"

ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 1999
Έτος 23ο - Τόμος Ι' - Τεύχος 87
Αριθμός ISSN 1106 2118

ΙΔΡΥΤΕΣ:
Σύλλογος Αποφοίτων Νάουσας, Οδυσσεύς Ντινόπουλος

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:
Ελένη Μήτσιουλα - Ζεγκίνη, Λευκή Σαμαρά
Χρήστος Μπατατζής, Αλέξανδρος Οικονόμου

ΓΡΑΦΕΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:
Δημοτική Βιβλιοθήκη Νάουσας
Διον. Σολωμού 3 Τ.Κ. 59200 ΝΑΟΥΣΑ
Τηλ. 0332/24102 & 22575

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΒΕΡΟΙΑΣ:
Γιάννης Κιτσιπιάλης - Γεωπάνος τηλ. 60331

ΕΞΩΦΥΛΛΟ: Έργο της Ελένης Ανδρονικίδου

ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΙΓΙΝΙΟΥ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ
Παναγιωτής Πέτρος ΚΑΤΕΡΙΝΗ

Διακίνηση περιοδικών

Εμβάσματα - συνδρομές:

Λογιστικό Γραφείο

Βαγγελίτσας Δεληχρήστου

Παναγούλη 14 - τηλ. (0332) 25.278

Λευκή Σαμαρά

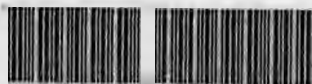
Γκαρνέτα 17 - τηλ. (0332) 22.575

Τιμή τεύχους 1000

Ετήσια συνδρομή ιδιωτών 4000

Δήμοι - Κοινότητες - Συν/σμοί 6000

Εξωτερικού δολλάρια 50

0140022704

BIBΛ' καλό Καλοκαίρι

Το τεύχος 87 της ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ σας κάνουμε μια παρουσίαση του επί 12 χρόνια τακτικότερου συνεργάτη μας, ενός σπουδαίου ιστορικού ερευνητή και σπάνιου ήθους άνθρωπο τον κ. Γεώργιο Τουσίμη.

Τα αρχεία που αφορούν τον Μακεδονικό Αγώνα της περιοχής μας, τα οποία δημοσιεύει με πλήθος σχολίων και επεξηγήσεων που το οφείλει στην απέραντη γνώση και φιλομάθειά του, είναι ένας πραγματικός θησαυρός για τους αναγνώστες, τους ερευνητές, τους σπουδαστές και όλους όσους θέλουν όχι μόνο να ασχοληθούν ειδικά αλλά και να μάθουν τα γεγονότα εκείνης της περιόδου.

Επίσης δημοσιεύει και μας κάνει γνωστά γεγονότα της ιστορίας της πόλης μας και της περιοχής της, ανατρέχοντας και αποδεικνύοντας τα συμβάντα σε αρχείο άγνωστο και δυσπρόσιτο για μας.

Αυτό το τεύχος είναι ένα αφιέρωμα και ένα "ευχαριστώ" στον σπουδαίο και συνεπέστατο συνεργάτη μας και φίλο Γιώργο Τουσίμη.

Η Συντονιστική Επιτροπή

Περιεχόμενα:

Σελίδα

Αφιέρωμα

Λευκής Σαμαρά: Ο Γεώργιος Τουσίμης..... 4

Ιστορικά

Γεωργίου Τουσίμη: Μακεδονικός Αγώνας..... 14

Γεωργίου Τουσίμη: Χρονικό της Βασιλείας του Κων/νου Ασέν..... 9

Γεωργίου Τουσίμη: Τα αιματηρά εργατικά γεγονότα στη Νάουσα το 1933..... 6

Τ. Αδαμίδη: Μια αληθινή ιστορία..... 40

Καρατσιώλη - Μωραλίδη: ΜΙΕΖΑ: Η ελληνικότητα του αρχαίου πολεωνυμίου..... 43

Ερευνες Λαογραφικά

Πέτρου Δεινόπουλου: Ο Σιμών Κιράς και τα δημοτικά μας τραγούδια..... 32

Ζώγιας Χρονάκη: Η ελληνίδα του 19ου αιώνα..... 19

Ελένη Αρβελέρ: 6ο Συνέδριο Παιδείας..... 27

Νίκου Κύρου: Θόρυβος μια ανθρώπινη μάστιγα..... 38

Σύγχρονα και ποικίλα θέματα

Γεωργίου Γκλαβένου: Ο Ζωγράφος Καλόσης..... 34

Σαββατοπούλου Άννα: Ελένη Ανδρονικίδου..... 39

Η Σύναξη: 1ο βραβείο στο Δημοτικό τραγούδι..... 31

Λευκής Σαμαρά: Ο ελληνικός Ποιμενικός..... 41

Μακάδες..... 46

Γεώργιος Τουσίμης

Μικρό γραπτό πορτραίτο της ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ για ένα μεγάλο
Ιστορικό - Ερευνητή που μας τιμά με τη συνεργασία του

της Λευκής Σαμαρ

"Οτι είναι αληθινό και εθνικό" είπε ο μεγάλος μας ποιητής Διονύσιος Σολωμός και αυτό ακολούθησε πιστά στην πολύχρονη προσπάθειά του ως ερευνητής των Αρχείων του Μακεδονικού Αγώνα και όλων των πτυχών του Ο Γεώργιος Τουσίμης. Με τόλμη, με σθένος και με αδιάσειστα επιχειρήματα, δημοσιεύοντας από τα επίσημα Ιστορικά Αρχεία του Κράτους, έφερε στο φως και έδωσε στο Μακεδονικό Αγώνα, τον άγνωστο, τη θέση που του αξίζει. Αυτόν τον "παραμελημένο Εθνικό Αγώνα", όπως τον ονόμασε ο Δ. Ευρυγένης.

Ο Γεώργιος Τουσίμης, που το όνομά του βλέπουν τόσα χρόνια σε σειρά άρθρων του οι αναγνώστες της ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ, ερευνητής και ακούραστος συμπαραστάτης όλων των μελετητών, όχι μόνο του Μακεδονικού Αγώνα, γεννήθηκε στην Εδεσσα και τελείωσε το Γυμνάσιο στα χρόνια της Κατοχής, με ελάχιστα βιβλία, "δανεικά από δω και από εκεί" όπως λέει.

Εχοντας πάθος με τη μάθηση παρακάλεσε τη δασκάλα μητέρα του να τον στείλει να μάθει γαλλικά και αγγλικά "στην καθηγήτρια κ. Φιλανθίδου" όπως την αποκαλεί ακόμα με σεβασμό.

Κατοχή, πείνα οι ορίζοντες μαύροι και ο Γεώργιος Τουσίμης ζητά να μάθει ξένες γλώσσες. Πως αντέδρασε η μητέρα σας; Τον ρωτήσαμε.

"Το έλεγα συνεχώς, το ζητούσα με τόση επιμονή που η καημένη η μητέρα μου είπε "άντε πάνε και θα την πληρώσουμε με ό,τι βγάζουμε από το κτηματάκι στον Λόγγο. Ετσι πήρα χάρις στη μητέρα μου και την κ. Φιλανθίδου τις γερές μου βάσεις στα γαλλικά και αγγλικά. Βέβαια υπήρχε στην Εδεσσα, τότε και μια γερμανίδα καθηγήτρια στο γυμνάσιο μας που δίδασκε γερμανικά δωρεάν, αλλά δεν πήγα γιατί το

θεωρούσα προδοσία να διδάσκομαι τη γλώσσα των κατακτητών. Ασχέτως, αν ύστερα από αρκετά χρόνια η γερμανική έγινε η αγαπημένη γλώσσα, που διδάχτηκα στο Ινστιτούτο Γκαίτε και πήρα άριστα

-Πιο ήταν το έναυσμα που έκανε το Γιώργιο Τουσίμη να ασχοληθεί με τόσο πάθος με "τα άδεντα" του Μακεδονικού Αγώνα;

"Πρώτα απ' όλα τα παραμύθια της γιαγιάς μου. Με νανούριζε με τα ανδραγαθήματα των Μακεδονομάχων, τον Αγρα, τον Μαζαράκη, τον Νεόκομο, τον Γρηγοριάδη που τον είχε και ένοιχο στο σπίτι της. Η δε εκ πατρός γιαγιά μου, την οποία δεν γνώρισα, έδειξε τόση δράση και φιλοπατρία αντόν τον αγώνα, ώστε τον γιο της και θείο μου τα πήραν τιμής ένεκεν χωρίς εξετάσεις στη Σχολή Ευελπίδων.

Όταν τελείωσα τις σπουδές μου εγκαταστάθηκα στην Αθήνα. Ο Εδεσσαίος μακαρίτης Σιβέντας, με παρακάλεσε να ερευνήσω στα κρατικά αρχεία για ένα πολύ σπουδαίο έγγραφο της Κοινότητας Βοδενών. Ήταν η διαμαρτυρία που έστειλε η Κοινότητα στην πρεσβευτική διάσκεψη στην Κωνσταντινούπολη το 1878. Μια ολόκληρη πραγματεία για το Μακεδονικό Ζήτημα.

Στο Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών έρευνούσα, μου αποκαλύπτονταν ολόκληρος ο Μακεδονικός Αγώνας. Ετσι άρχισα να ερευνώ, να σημειώνω και να δημοσιεύω ορισμένα άρθρα. Η διευθύντρια των Αρχείων του Υπουργείου των Εξωτερικών κ. Δόμνα Δοντά, εξαιρετη επιστήμων, σήμερα καθηγήτρια της Διπλωματικής Ιστορίας στο πανεπιστήμιο Ιωαννίνων με εξετίμησε με σοβαρό ερευνητή και με προσέλαβε στο τμήμα εκπαίδευσης και διαγωνισμίου. Ετσι βρέθηκα μέσα στο Ιστορικό Α

του Υπουργείου Εξωτερικών, το σταυροσφομι-
ων σοβαρών ιστορικών όλης της Ελλάδας."

-Πόσα χρόνια μελετάτε, ασχολείστε, δημοσιεύε-
τε, παίρνετε μέρος σε συνέδρια με σοβαρότατες
ανακοινώσεις και συνεχώς ανακαλύπτοντας και-
νούρια στοιχεία που τα φέρνετε στο φως της δημο-
σιότητας;

"Από το 1970, μελετώ και ερευνώ όλα τα ελληνι-
κά και ξένα αρχεία σε βιβλιοθήκες και Πανεπιστή-
μια τόσο της Ελλάδας όσο και τον Εξωτερικού."

Στο Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερι-
κών είχα τη δυνατότητα να ερευνήσω τα αρχεία
άλλων των ελληνικών Προξενείων της Μακεδονίας
και απέκτησα μια σφαιρική γνώση της κατάστασης
στη Μακεδονία κατά τον τελευταίο αιώνα της τουρ-
κοκρατίας, γιατί θεωρώ υποχρέωσή μου να συμβάλ-
ω και εγώ στην εθνική προσπάθεια.

Εχω κάνει σε ιστορικά συμπόσια πάνω στο θέμα
ανακοινώσεις στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.
Αξέχαστο θα μου μείνει το Ιστορικό Ελληνομαυρο-
βουινιώτικο συνέδριο στο Μαυροβούνι της Γιουγκοσ-
λαβίας που το είχε διοργανώσει η φιλοσοφική Σχολή
του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης με τη Φι-
λοσοφική Σχολή του Μαυροβουνίου. Ήταν μια αλη-
σμόνητη εμπειρία."

-Κε Τουσίμη, πείτε χωρίς μετριοφροσύνη, πό-
σα πόλεις της Μακεδονίας βοηθάτε παρέχοντας
τα στοιχεία και τις γνώσεις σας, πόσους συλλόγους,
πόσα σωματεία, πόσους ερευνητές, πόσα Μου-
σεία;

"Όσους περισσότερους μπορώ μέσα στο μεγάλο
μουν φόρτο της συγγραφής, των συνεδρίων και της
έρευνας. Χαίρομαι να τους παρέχω τις γνώσεις που
εμπόρεσα και κατέχω, αλλά έχω ξεχωρίσει, σας
ομολογώ την αδυναμία μου, τρεις πόλεις τις οποίες
και υιοθέτησα. Την ιδιαίτερη πατρίδα μου την Εδεσ-
σα, τα Γενισά και τη Νάουσα. Εκτός που γράφω
περιοδικό σας τη "ΝΛΑΟΥΣΤΑ" γιατί θεωρώ
χρέος μου να συμβάλλω στην εθνική σας προσπά-
θεια, γράφω στο περιοδικό "ΦΙΛΙΠΠΟΣ", των Γενι-
σών και δημοσιεύα μέχρι προ τινος στο "ΕΠΙ ΤΡΟ-
ΚΑΔΗΝ" της Εδεσσας, που τώρα, το λέω με λύπη, οι
εκδόστες του κατέχονται από άλλα εκδοτικά ενδια-
φέροντα. Στέλνω και σε άλλες πόλεις όσες πληροφο-
ρίες τις αφορούν και όσα έγγραφα μου ζητήσουν."

Τα Γενισά τα έχω αγαπήσει ιδιαίτερα γιατί
στην Ιστορία των Γενισών απαντάται το ανερεϊνή-
το, αλλά επιτακτικά ερευνητέο κεφάλαιο της Ου-
νίας.

Εχω κάνει ειδική έρευνα στα Αρχεία της Εξαρ-
χίας τα Annales της Μονής των Λαζαριστών και στη
βουλγαρική διεθνή βιβλιογραφία.

Στις τρεις υιοθετημένες μου πόλεις Εδεσσα -
Γενισά και Νάουσα ετοιμάζω από ένα δώρο.

Η Λαογραφική Εταιρεία της Εδεσσας μου έχει
αναθέσει να παρουσιάσω το έργο και τη μορφή του
Εδεσσαίου λόγιου που έζησε στον κύκλο του Κοραή
στο Παρίσι Μηνά Μηνωΐδη. Στην Ελλάδα δεν βρί-
σκουμε τίποτε original από τον Μηνά Μηνωΐδη. Στη
Γαλλία όμως, υπάρχουν σειρά Dossier του Μηνά
Μηνωΐδη. Ακόμη και διδακτορική διατριβή γάλλου
επιστήμονα, για τον δικό μας Μηνά Μηνωΐδη τον
Εδεσσαίο, που τον αγνοούμε. Αυτό είναι το δώρο
μου στην Εδεσσα.

Η εργασία μου των Γενισών, το δώρο μου αφο-
ρά τη διαχρονική πορεία της Ουνίας των Γενισών
και την ιδιόμορφη πορεία που ακολούθησε σε σύγ-
κριση με την πορεία της Ουνίας.

Η εργασία μου για τη Νάουσα βασίζεται στα
Αρχεία της Εξαρχίας. Αφορά τα 9 σλαβόφωνα
χωριά του κάμπου της Νάουσας. Πραγματεύομαι
την εθνική και εκκλησιαστική εναλλασσόμενη μορ-
φή των κατά την τελευταία δεκαετία της τουρκο-
κρατίας. Αυτή την τελευταία εργασία επιθυμώ
να αφιερώσω με πολύ εκτίμηση στη Λευκή Σαμαρά
σε αναγνώριση της πνευματικής και πολιτιστικής
προσφοράς της στη Νάουσα."

-Αυτό εκτός από μέγιστη τιμή είναι και το πιο
πολίτιμο δώρο σας, όπως είναι πάντα και η συνερ-
γασία σας με το περιοδικό μας. Το ξέρετε, φυσικά
πως έχετε κατακτήσει τον τίτλο του πιο σπουδαίου
ερευνητή, του κάποτε παραμελημένου και λησμο-
νημένου Μακεδονικού Αγώνα.

"Αυτό είναι μια μεγάλη κουβέντα. Εχουν γράψει
για τον Μακεδονικό αγώνα πολλοί διακεκριμένοι
πανεπιστημιακοί, Ιδρύματα, ιστορικοί, ιστοριοδί-
φες. Βάζω και εγώ ένα πετραδάκι απλώς, που το
χρωστώ στη Μακεδονία μας και την Ιστορία της."

Τα αιματηρά εργατικά γεγονότα στη Νάουσα το 1933

του Γεωργίου Τουσίμη
Ιστορικού ερευνητή

Θλιβερά γεγονότα έλαβαν χώρα στη Νάουσα στις αρχές του 1933 που είχαν ως αποτέλεσμα 5 νεκρούς και 10 και πλέον τραυματίες.

Τα γεγονότα άρχισαν να εκτυλίσσονται την 8η Δεκεμβρίου 1932. Ο Δήμος Ναούσης από πολλά έτη έθεσε ως έργο του την κατασκευή του υδραγωγείου της πόλεως και τη χάραξη νέων αρτηριών εντός και εκτός της πόλεως.

Γιά αυτό συνήφθη δάνειο και ο Δήμος άρχισε το έργο του. Εις τον προϋπολογισμό προσετέθη σχετικό κονδύλιο με το οποίο επρόκειτο να εξοφληθεί το δάνειο διά το υδραγωγείο. Λόγω όμως της οικονομικής κρίσεως οι διάφοροι φόροι του Δήμου οι οποίοι τότε ανετίθεντο σε εργολάβους δεν απέφεραν τα προσδοκώμενα ως συνήθως έσοδα.

Δι αυτό ο Δήμος αναγκάσθηκε να εξεύρει νέους πόρους - φόρους διά την εξόφληση του δανείου και την τελική αποπεράτωση του υδραγωγείου. Επίσης το Δημοτικό Συμβούλιο αποβλέποντας στην εξυπηρέτηση της λαϊκής μάζας αποφάσισε να χαρίσει πάνω από 500 βρύσες σε άπορους και σε χήρες.

Βέβαια έπρεπε κάποτε το υδραγωγείο να τελειώσει. Για το λόγο αυτό, προς εξεύρεση χρημάτων το Δημοτικό Συμβούλιο αναγκάσθηκε να επιβάλει φόρους διά να συγκεντρωθούν τα ποσά διά την αποπεράτωση των έργων μια και τα έσοδα δεν επαρκούσαν.

Ετσι το Δημοτικό Συμβούλιο Ναούσης απεφάσισε το 1927 να επιβάλει το πρώτο φόρο στα εξαγώγιμα εγχώρια προϊόντα, όπως άλλωστε εδίδετο η ευχέρεια από τον νόμο περί Δήμων και

Κοινοτήτων. Κατ' αρχάς δέχθηκαν όλα τα εργοστάσια. Εξαιρέση απετέλεσαν τα εργοστάσια Λαναρά τα οποία αρνήθηκαν να καταβάλουν το φόρο, δηλώνοντας ότι δεν πρόκειται να καταβάλουν το φόρο, ενόσω Δήμαρχος Ναούσης και Πρόεδρος του Δημοτικού Συμβουλίου ήταν ο Τζών Περδικάρης. Προσέτι δε εδήλωσαν ότι οποιοσδήποτε άλλος Δήμαρχος και αν ήταν θα τονκατέβαλαν.

Εν τω μεταξύ βρέθηκε δάνειο και η φορολογία εκείνη (1927) δεν επεβλήθηκε.

Αλλά κατά το 1932 το Δημοτικό Συμβούλιο βρέθηκε σε πολύ δυσάρεστη οικονομική θέση και αναγκάσθηκε να επαναφέρει την παλαιά απόφαση και να επιβάλει τη φορολογία, την οποία, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, είχαν δεχθεί όλοι οι εργοστασιάρχες εκτός των Λαναρά.

Διά το λόγο αυτό την 8η Δεκεμβρίου 1932 τα εργοστάσια Λαναρά έκλεισαν εις ένδειξη διαμαρτυρίας, ζητώντας την άρση της φορολογίας. Οι εργάτες συγκεντρώθηκαν, και ευρισκόμενοι σε απόγνωση, προ της απειλής της μεταφοράς των εργοστασίων στην Αθήνα, δημιούργησαν την πρώτη συγκέντρωση, στην οποία έλαβαν μέρος και οι επαγγελματίες, οι οποία φοβούμενοι την πραγματοποίηση της απειλής, εκινήθηκαν κατά της αποφάσεως. Το Δημοτικό Συμβούλιο πιεσθέν από τη λαϊκή θέληση ήρε τη φορολογία.

Κατά το διάστημα αυτό ο Δήμαρχος Τζων Περδικάρης ευρίσκετο στην Αθήνα. Εις απειλητικό τηλεγράφημα της επιτροπής του συλλαλητηρίου απήντησε ότι δεν διατίθεται να άρη τη

φορολογία και ότι σύντομα επιστρέφει στη Νάουσα.

Εν τω μεταξύ η Γενική Διοίκηση απέρριψε την απόφαση περί άρσεως της φορολογίας με το αιτιολογικό ότι αυτή είχε ληφθεί υπό την πίεση των εργαζομένων και των επαγγελματιών. Επιπλέον δε ο εισαγγελέας υπέβαλε μήνυση κατά της επιτροπής του συλλαλητηρίου επί εκβίασει του Δημοτικού Συμβουλίου. Οι Αδελφοί Λαναρά μάλιστα αξίωσαν από τον εισαγγελέα όπως ο Δήμαρχος Περδικάρης λύσει παρουσιαζόμενος ενώπιόν του και άλλες διαφορές προγενέστερες. Ο εισαγγελέας προς αυτή την απαίτηση απάντησε ότι δεν ήλθε να λύσει τις διαφορές των, αλλά να επιβάλει την τάξη.

-Την 5η Ιανουαρίου 1933 οι Αφои Λαναρά εγνωστοποίησαν εγγράφως ότι εφόσον δεν αίρεται η φορολογία είναι αναγκασμένοι να κλείσουν μετά ένα δεκαπενθήμερο τα εργοστάσια και θα μεταφερθούν στην Αθήνα.

Εν τω μεταξύ όμως ανεχώρησε διά την Αθήνα η οικογένεια, ενώ επιμόνως διεδίδετο ότι τους γίνονται ευνοϊκές προτάσεις άλλοτε από τον Δήμο Πατρών, Πειραιώς και άλλοτε ότι αγόρασαν οικοπέδα στην Κοκκινιά, στην Κολοκυνθού διά την ανέγερση νέων εργοστασίων και ότι μόλις αφιχθούν τα μηχανήματα από την Αθήνα θα τα επιστρέψουν πίσω στην Αθήνα.

Ετσι κυκλοφορούσαν πολλές ανησυχητικές ειδήσεις, από διαφόρους εκμεταλλευτές της καταστάσεως και αντιπάλους του Δημάρχου, οι οποίες καλλιεργούσαν το μίσος των εργατών και των επαγγελματιών εναντίον του Δημάρχου, ως υπεύθυνου διά το κλείσιμο των εργοστασίων Λαναρά. Οι διευθυνταί της επιχειρήσεως και μετά τη λήξη του δεκαπενθήμερου εξακολούθησαν να κάνουν τις πληρωμές εις το προσωπικό εις ένδειξη της δήθεν οριστικώς ληφθείσας αποφάσεως της διευθίνσεως των εργοστασίων περί μεταφοράς των εργοστασίων.

Ετσι, τα πράγματα έβαιναν προς τη συγκρότηση συλλαλητηρίου διαμαρτυρίας. Το συλλαλητήριο προσχεδιάσθηκε διά την 20 Ιανουαρίου

1933 διά την υποβολήν ψηφίσματος καταργήσεως της φορολογίας.

Κατά την ημέρα αυτή πολύ ενωρίς πάλιαξάπαντες οι εργάτες στον ορισμένο συλλαλητηρίου. Η οργανωτική επιτροπή λόγω στην Αστυνομική Διεύθυνση διαταραχθεί διόλου η τάξη και με αυτή εδόθη η άδεια συγκεντρώσεως εις κλειστό χώρο. Κατά τη συγκέντρωση αυτή ομιλήσαν μερικών των επαγγελματιών ο Αβάκος, εκ μέρους των εργατών ο Χρ. Βαϊναλίδης ο δε Χρ. Ληξ, ανώτερος υπάλληλος του εργοστασίου γνωσε το ψήφισμα.

Μετά τις αγορεύσεις η επιτροπή αποφασίσα πλήθη να διαλυθούν ησυχώς, ενώ επέδιδε το ψήφισμα. Κατά τη στιγμή εκείνη αντιληπτός αναμεμειγμένος και ο πρόεδρος του Δημοτικού Συμβουλίου, τον οποίον οραν οι φήμες ως μέλλοντα Δήμαρχο.

Τα θλιβερά γεγονότα

Η αστυνομία και ο στρατός έφραξαν που οδηγούσε προς την Δημαρχίαν κατά της επιδόσεως του ψηφίσματος. Εκδήλωσε όμως η επιθυμία των διαδηλωτών να επέλθω ψήφισμα εν διαδηλώσει. Ετσι τα πλήθη κινούμενα και έχοντα στο μέσον την επιτροπή τους διευθυντάς του εργοστασίου Τερζοπούλου και Ζαχαρόπουλο εβάδισαν προς το Δημαρχείο και κατόρθωσαν να διασπάσουν τις ζώνες των φραγμάτων και μαινόμενοι κατά του δημάρχου

Τα πλήθη φθάνουν εις την προ του Δημαρχείου οδό απωθούμενοι από την έφιππο λακή, η οποία αγρίως λιθοβολείται από το μαινόμενο πλήθος, το οποίο εκράυγαζε κατά του δημάρχου "θα τον φάμε τα σκώτια... κάνουμε κομμάτια"

Προς της τοιαύτης καταστάσεως ο τότε δήμαρχος διευθυντής διέταξε επέλαση και πύκα σιλικό. Μέσα δε εις το πλήθος υπήρχαν ορισμένοι οποίοι ενεθάρρυναν τα πλήθη φωνάζοντάς κατά πάνω τους". Τότε διατάχθηκε κινούμενος έφιππος χωροφυλακή να τους διαλύσει

όμως αφησίαν τα άλογα και κατεστη άδυνατη η διάλυση.

Οι διαδηλωτές εκμεταλλευόμενοι το γεγονός αυτό ορμούν εις την είσοδο του προαυλίου τραυματίζοντας ένα στρατιώτη στη μύτη τον οποίον αποπλίζουν και εισέρχονται στον περίβολο του Δημαρχείου.

Ο αστυνομικός διευθυντής διέταξε και πάλι εκφοβιστική βολή. Τα τμήματα συμπυκνούνται ενώ οι διαδηλωτές ορύνται "κατά πάνω τους" τη στιγμή αυτή ο κομμουνιστής Δημητριάδης ανεβασμένος στο παρακείμενο του φράκτη δένδρο πυροβόλησε εναντίον της ενόπλου δύναμews. Άλλοι δε κομμουνιστές ανεμείχθησαν με τα πλήθη και τους παρότρυναν να λιθοβολούν τη χιροφυλακή.

Ετοι αρχίζουν οι πυροβολισμοί του πλήθους κατά των στρατιωτικών αρχών. Πολλές σφαίρες πιστολιού σφηνώνονται στην πρόσοψη του δημοτικού καταστήματος. Τη στιγμή αυτή μια άλλη ομάδα εισέρχεται βίαια για να επιδώσει το ψήφισμα στον Δήμαρχο, ενώ οι σφαίρες διασταυρώνονται και θραύονται οι υαλοπίνακες. Δημιουργείται μια θλιβερή εικόνα. Το γραφείο του Δημάρχου μεταβάλλεται σε πεδίο μάχης. Ένας διαδηλωτής επιτίθεται κατά του υπομειράρχου και άλλος κατά του Δημάρχου, τον οποίον συνέλαβεν από τη γραβάτα με τον σκοπό να τον πνίξουν ή να τον σύρουν έξω εις το πλήθος διά να τον λυντσάρουν.

Εντο μεταξύ πύπτουν νεκροί οι Ιωαννίδης και Σταυρακίδης κοντά στην είσοδο του προαυλίου όπου το έδαφος ήταν χαμηλότερο από το λιθόστρωτο, ολίγον δε μακρύτερα και προ των οφθαλμών αστυνομικών πύπτει και το τρίτο θύμα τραυματισμένος ο Αδάμος Τσιμπουκλής, ο οποίος υπέκυψε αμέσως στα τραύματά του. Σε λίγο πύπτει και το τέταρτο θύμα, ο Σύρκος, για τον οποίον διαδόθηκε αμέσως ότι φονεύθηκε από τον Δήμαρχο, ο οποίος πυροβόλησε από το παράθυρο του ληξιαρχείου. Μέχρι να διευκρινισθεί η διάδοση αυτή, βάσει του άρθρου 212 του Ποινικού Δικαίου ο Δήμαρχος συλλαμβάνεται και φυλακίζεται.

Όσον αφορά τον φόνο του Σύρκου, όπως ανέφεραν αυτόπτες μάρτυρες, έλαβε χώρα υπότας εξής συνθήκας. Με το πλήθος που ωθείτο προς τη Δημαρχία ωθείτο και ο Σύρκος, οπότε τον βρήκε, η σφαίρα και τον άφησε άπνουν. Αυτό αποδείχθηκε και από την ιατροδικαστική εξέταση και από τα ακόλουθα περιστατικά: 1) το πτώμα του Σύρκου βρέθηκε με τους πόδας προς το προαύλιο του Δημαρχείου, όπου ήταν συγκεντρωμένο το πλήθος, 2) Η διεύθυνση του τραύματος ήταν άνωθεν της αριστεράς οφρύος με έξοδο προς τα δεξιά και εκ των κάτω προς τα άνω που σημαίνει ότι πυροβολήθηκε από άτομο που βρισκόταν στο ίδιο με αυτόν ύψος, 3) Εάν εφονεύετο από τον Δήμαρχο έπρεπε να είναι εκ δεξιών προς τα αριστερά ή εκ αριστερών προς τα δεξιά και εκ των άνω προς τα κάτω απαραίτητως. Διότι το παράθυρο του Ληξιαρχείου όπου όπως διαδόθηκε βρισκόταν ο Δήμαρχος και επυροβόλησε έχει ύψος, από το έδαφος 1,70 μ. Το οποίο εάν προσετίθετο και το ύψος του Δημάρχου θα έφθανε τα 3 μέτρα το ελάχιστο, ως εκ τούτου το τραύμα έπρεπε να έχει φορά εκ των άνω προς τα κάτω. Επιπλέον δε το πτώμα βρέθηκε σε μέρος που όπως αποδείχθηκε από την πραγματογνωμοσύνη ήταν απρόσβλητο από το παράθυρο του Ληξιαρχείου. Κατά συνέπεια ο Σύρκος εφονεύθη από αγνώστους μαινομένους και ευρισκομένους μεταξύ του εντός του προαυλίου πλήθους και εις το ίδιο ύψος με αυτόν.

Κατατέθηκε επίσης ότι είδαν τα μανικέτια του Δημάρχου και από αυτό συμπεράναν ότι ήταν το χέρι του Δημάρχου έξω από το παράθυρο. Η κατηγορία αυτή κατά τη δικαστική διαδικασία απορρίφθηκε διότι απεδείχθη ότι κατά τη στιγμή του πυρός ο Δήμαρχος βρισκόταν εντός του γραφείου του με μερικούς δημοτικούς συμβούλους τρομοκρατημένος διά τα όσα γινόταν έξω, ενώ το μαινόμενο πλήθος προσπαθούσε να αναρριχηθεί από το παράθυρο του Ληξιαρχείου και να εισέλθει εντός του Δημαρχείου.

Φυσικά ύστερα από αυτά τα συντριπτικά στοιχεία ο Δήμαρχος αποφυλακίσθηκε. Γράφθηκε όμως στην ιστορία του εργατικού κινήματος της Νάουσας μια αιματηρή και θλιβερή σελίδα.

Χρονικό της βασιλείας του Κωνσταντίνου Γ' των Ασέν

Διασκευή από παλαιοσλαβονικό χρονικό

του Γ. Τουσίμη

Εγραφα εγώ ο Ισαάκ, ο δούλος και πνευματικός της περιλαμπρης τσαρίτσας Μαρίας Παλαιολογίνας Ασέν.

Σταλμένος από τους υπέρλαμπρους αυθέντες του Κωνσταντίνου και Μαρία, κίνησα μια μέρα για τη βασιλεύουσα πόλη του Κωνσταντίνου. Είχα λάβει εντολή να παραδώσω στα χέρια του αυτοκράτορα των Ρωμαίων κάποια παράκλησή τους.

Κι εκεί, με τη μεσολάβηση του Πρωτοσπαθάρου, δύο φορές συναντήθηκα και συνομίλησα με το Μεγαλείον του. Την πρώτη φορά με δέχτηκε σαν αποκρισάριο του τσάρου Τρίτου Κωνσταντίνου Ασέν. Τη δεύτερη, με είχε καλεσμένο στην αυτοκρατορική τράπεζα.

Ομως, με πολύ βαριά καρδιά, πήρα το δρόμο του γυρισμού. Επέστρεφα, κομίζοντας ένα μήνυμα, που δεν γνώριζα με τι τρόπο να το αναγγείλω στους αυθέντες μου. Οσο κι αν βασάνιζα τη σκέψη μου, δεν μπορούσα με τίποτε να το παρομοιάσω. Δεν μπορούσα να το πω μήτε βασιλική προσταγή, μήτε ανούσιο χωρατό. Ο αυτοκράτορας μου δωκε το λόγο του ότι πράγματι θα μας παρέδιδε τις πολιτείες Αγγιάλο και Μεσηβρία, που έταξε να δώσει προίκα στην ανεψιά του Μαρία Παλαιολογίνα Καντακουζηνή, σαν τήνε σύζευξε με τον τσάρο Κωνσταντίνο Ασέν, θα τις παρέδιδε, όμως, μόνο όταν το τσαρικό ζευγάρι αποκτούσε διάδοχο, που όφειλαν να του δώσουν το όνομά του.

Λόγια δηλαδή που μονάχα από αστόχαστους ανθρώπους ακούει κανείς. Κι όχι από αυτοκρά-

τορες.

Μα αυτός, όχι μονάχα τα ξεστόμισε, παρά έβαλε και τον ασηκρήτι του να τα καταστρώσει σε μεμβράνη και επιπλέον να τα σιγουρέψει με τη χρυσή βούλα.

Αναθυμούμαι με τι τρεμάμενο χέρι παρέλαβα τούτη τη χρυσόβουλη γραφή. Τήνε κρατούσα στα χέρια μου και μου φαινόταν ότι κρατάω ένα φαρμακερό φίδι, που όφειλα να το προσκομίσω στους αυθέντες μου.

“Παναγιά παρθένα, ψιθύριζα ασταμάτητα. Σκέπη και καταφυγή μας. Σε μεγάλη δοκιμασία με βάζει ο τρισκατάρατος”.

Μου προκαλούσε δέος η σκέψη ότι πήγαινα να ποτίσω με νέα φαρμάκια τη ζωή της πολύπαθης τσαρίτσας Μαρίας.

Εύκολα μάντευε κανείς ότι έκανε τον αυτοκράτορα των Ρωμαίων να φερθεί έτσι. Απ' άκρη σ' άκρη στη Βασιλεύουσα μιλούσαν για την έμπιστη πρεσβεία, που κείνες τις μέρες είχε στείλει στον απαίσιο Χάνο των Τατάρων Νογκαί.

Τους έπεμψε να τον πείσουν να συνάψει συμμαχία με τους Ρωμαίους. Λέγανε μάλιστα πως γι' αυτό το σκοπό του υποσχόταν για σύνευνη τη νόθο θυγατέρα του Ευφροσύνη Παλαιολογίνα.

Με άλλα λόγια, γύρευε να συμμαχήσει με κείνους που ο οίκος των Ασέν έπαψε κι αρνιόταν να τους καταβάλει άλλο τα ετήσια λύτρα.

Καβάλα πάνω στη χιονάτη μούλα, βυθισμένος

ολότελα σε σκέψεις, οδευα επικεφαλής της θλιμμένης συνοδείας.

Μα οι συλλογισμοί μου μπερδεύονταν. Και χάνονταν ανάμεσα στα λόγια του αυτοκράτορα όμοια με ένα γυμνοσάλιαγκο που μπλέκεται ανάμεσα στα αγριόχορτα.

Παρομοίαζα τον εαυτό μου με τον ταλαίπωρο ιερομόναχο Νεόφυτο. Το Νεόφυτο, όπως τον περιγράφει στη συγγραφή του ο φαρμακόγλωσσος πατρίκιος της Μιτιλήνης Χριστόφορος, να τριγυρνάει στους δρόμους, ψάχνοντας να βρει άγια λείψανα.

Φυσικά ένας συλλέκτης ιερών λειψάνων μπορεί να καυχηθεί για κάτι που το νομίζει αληθινό, κι ας μην είναι. Εγώ, όμως, που επέστρεφα, κρατώντας τούτη τη χρυσόβουλη γραφή, κάθε άλλο παρά μπορούσα να καυχηθώ.

Προσπεράσαμε την πόλη του Αδριανού. Κι όταν αφήσαμε πίσω μας την πόλη του Φιλίππου, ξανοίχθηκε μπρος μας ο ατέλειωτος κάμπος. Πότε χορταριασμένος με καταπράσινα θαλαερά γρασιδία. Πότε πνιγμένος από θρασεμένα σιτηρά.

Από καιρό ξεπετιόταν και καμιά ερημική αηδόνα. Μα, το κελάηδημά της, που είναι σωστό μάνα εξ ουρανού, δεν εύρισκε μονοπάτι για να φθάσει και να γλυκάνει την πονεμένη μου ψυχή... Συχώρα με, Μεγαλοδύναμε, για το βαρύ λόγο που θα γράψω. Ρωμιοί εμπαιζανε Ρωμιούς. Αν δεν κυλούσε στις φλέβες μας το ίδιο με το δικό τους αίμα, μπορούσαν να μας φέρονται έτσι. Οφειλαν, όμως, να συμπονούν τουλάχιστον αυτήν που με απέστειλε. Τη Ρωμιά τσαρίτσα Ασένινα. Φύτρο της γενιάς των Παλαιολόγων από τον πατέρα και Καντακουζηνή από την πλευρά της μητέρας.

Κι έτσι, βυθισμένος σ' αυτές τις μαύρες σκέψεις, φθάσαμε στο Μεγάλο Τύρνοβο.

Πριν εμφανισθώ μπροστά στον τσάρο Κωνσταντίνο Ασέν, έγινα δεκτός από την τσαρίτσα Μαρία Παλαιολογίνα Ασένινα.

Στα χέρια της σε κρατήσε παρα για πολυ λιγο το Χρυσόβουλο. Με χέρια αργοκινούμενα, αμίλητη, χωρίς να ξεστομίσει έστω και μια λέξη, μου τόδωκε πάραυτα πίσω.

Η σιωπή της, όμως, μου φάνταζε πολύ πιο τρομερή από οποιαδήποτε λόγια κι αν ξεστόμιζε.

Υστερα από το σάστισμα που ένιωσα βλέποντας την απελπισία της τσαρίτσας, το φέρσιμο του τσάρου, σαν χρειάσθηκε να εμφανισθώ και σ' αυτόν, δεν με ξένισε διόλου.

Ο Κωνσταντίνος Ασέν έλαβε αμέσως στα χέρια το χρυσόβουλο. Και πριν καλά καλά ακούσει τα χαιρετίσματα που τού 'φερα από τον θεοπρόβλητο αυτοκράτορα των Ρωμαίων, το παρέδωκε στον ασηκρήτι.

Εκείνος, αν και νέος ακόμη στα χρόνια, για να το διαβάσει χρειάσθηκε να το σηκώσει ψηλά. Σχεδόν κατάντικρυ στα μάτια. Γιατί από το πολύ σεκρετάριο είχε λιγοστέψει το φως του.

Εντρομος πρόσεξα πως πριν ακόμη ο ασηκρήτις τελέψει την ανάγνωση, η φωνή του πήρε να τρεμουλιάζει. Σαν το αποδιάβασε, άπλωσε ο τσάρος Κωνσταντίνος το χέρι προς το χρυσόβουλο. Το έσυρε με μανία από τα χέρια του ασηκρήτι κι έξαλλος από οργή, κρατώντας το κατάφατσά μου, βρυχήθηκε:

“Κι σεις οι υποτακτικοί του δεν διαφέρετε διόλου. Είστε όμοιοι με τον αυτοκράτορά σας. Από σας μονάχα δεινά έχω δοκιμάσει. Ξαφανίσου αμέσως απ' εδώ, κολασμένη καλόγερε. Διαβολόσπερμα”.

Προσκύνησα βαθιά και πισυδρομώντας πήρα να ξεμακραίνω.

Δύο μέρες σωστές, σφαλισμένος στο κελί μου, πεσμένος στα γόνατα, ικέτευα τον Πανάγαθο να συνεντίσει και να σωφρονίσει τον βασιλέα των Ρωμαίων. Μήπως και μετριασθούν τα δεινά μας.

Θάταν το τρίτο βράδυ, όταν, απόδειπνα, άνοιξε απότομα η πόρτα και πρόβαλε η τσαρίτσα.

Γιομάτη δάκρυα, που λαμπύριζαν καθαρά στα μάτια της, έπεσε στα γόνατα. Εντρομη πήρε να μου διηγείται πως ο τσάρος την κάλεσε κοντά του. Μου διηγήθηκε με τι βλαστήμιες την δέχτηκε για τον εμπαιγμό που μας είχε κάνει και δεν

έλεγε να μας παραδώσει τα κάστρα του Ευξεινού, που της έταξε για προίκα ο αυτοκράτορας θείος της Μιχαήλ ο Παλαιολόγος.

Τότε εγώ, ταραγμένος και με σκοτισμένο το λογικό, έκαμα ν' αναγερθώ. Μα κείνη, προσπα-

9. Το σερβικό κράτος των Νεμάνια (G. Ostrogorsky, *Ιστορία του βυζαντινού κράτους*, τόμ. Ι', σελ. 229).

Απο το βιβλίο του Γ. Μίντση "Η εθνολογική σύνθεση της Μακεδονίας"

θώντας να εγγίσει όσο γίνεται πιο σιμά μου! ψέλλισε:

“Θέλω παιδί. Θέλω ένα παιδί..... από εσένα..... εκείνος είναι από φυσικού του ανίκανος.... μονάχα με σένα μπορώ να το αποκτήσω.... Για να πάψει πλέον να μας εμπαίζει ο αυτοκράτορας των Ρωμαίων. Και να μας παραδώσει τις πολιτείες που υποσχέθηκε, σαν μ’ έδωκε σύνευνη στον τρίτο Κωνσταντίνο Ασέν.

Αυτοστιγμής, ξύπνησε μέσα μου ο καταπιγμένος μου ανδρισμός. Αμέσως, δίχως να καταλάβω πως, με εγκατέλειψε ο φόβος του θεού.

Σαν υπνωτισμένος την αγκάλιασα παράφορα. Και την έσυρα κατά τη στρωμή μου. Ευτυχώς, μόνη της είχε προνοήσει νωρίτερα να διπλομανταλώσει την πιλοτή.

Εφυγε. Μα εγώ ξενύχτησα με γλαρωμένα τα μάτια. Με καρφωμένο το χαμένο μου βλέμμα στην οροφή. Κι ασταμάτητα ψιθύριζα συντετριμμένος:

“Ημαρτον, Παναγιά Παρθένα. Εγώ ο πνευματικός καλόγερος κατάντησα μοιχός. Συγχώρεσε το ανόμημά μου”.

Ολονυκτίς, συλλογιζόμενοι με φρίκη πως από δω και πέρα θα υπάρχει ανάμεσά μας τούτο το τρομερό μυστικό. Που, ο Θεός να φυλάξει, μπορούσε ανά πάσα στιγμή να προκαλέσει την πιο παράφορη μήνι του ανήμπορου Κωνσταντίνου.

Όσο, όμως, αναλογιζόμενοι εκείνον, τόσο περισσότερο δικαίωνα την αιθέντισά μου. Συλλογιζόμενοι που ο τσάρος ήταν πολύ πιο προχωρημένος στα χρόνια από εκείνη. Υστερα, με καμιά από τις δύο προτινές του σύνευνες δεν κατάφερε να αποκτήσει παιδί. Ασφαλώς, συλλογιζόμενοι τούτη την ανημπορία του τσάρου είχε κατά νου ο βασιλιάς και μας υπόγραψε κείνο το χρυσόβουλο.

Ολοφάνερα, δηλαδή, χλεύαζε το δύσμοιρο τρίτο Κωνσταντίνο Ασέν. Και του φανέρωνε περισσότερα περιφρόνηση για τούτη την ανημποριά.

ταν στο λογισμό μου ο τρόπος με τον οποίο τούτος ο αχρείος Παλαιολόγος κάθισε στο θρόνο. Μιτροί και μεγάλοι γνωρίζουν το ματοκύλισμα που έγινε τότε. Κάτω από το σπαθί του έπεσε ο επίτροπος του ανήλικου αυτοκράτορα Ιωάννη, ο Γεώργιος Μουζάλων. Μειράκιο ακόμη ο νόμιμος διάδοχος έχασε το φως των ματιών του, από το δικό του χέρι. Και λίγο μετά σφετερίστηκε και το θρόνο του. Όσο κι αν βασάνιζα τη σκέψη, δε μπορούσα να θυμηθώ βασιλέα τόσο αχρείο. Κι έβλεπα πως η κακία του ήταν η αιτία που έβαλε τον εξαποδώ να μας σπρώξει στο κρίμα.

Ολονυκτίς, με δάκρυα στα μάτια, ικέτευα την υπεραγία Θεοτόκο, τη Δέσποινα του ουρανού και της γης, να ρίξει ολάκερο το κρίμα πάνω μου. Ικέτευα να σπλαχνισθεί αυτήν που είχε την τόλμη να ‘ρθει στο κελί μου, μια κι εγώ σαν πνευματικός έπρεπε να αντέξω στον πειρασμό και να φυλάξω στην ανδρόπαυσή μου.

Μόνο κείνη τη βραδιά μπόρεσα να εννοήσω, γιατί, σαν πρωτόρθαμε εδώ, δε με άφηγε να κοινοβιάσω μαζί με τους άλλους αδελφούς στην κάτω πόλη, στη Μονή των Τεσσαράκοντα Μαρτύρων. Παρά με ήθελε εδώ πάνω, στην Τραπεζίτσα. Κάτω από την ίδια στέγη. Εσωκατάκοιλο στο παλάτι των Ασέν.

Ακατάπαυστα ικέτευα την πανάχραντη Θεοτόκο να βοηθήσει η χάρη της να καταλαγιάζει η οργή του βασιλέα. Να φανεί σπλαχνικός προς τη γυναίκα, που τόσο λαχταρούσε να δέσουν καρπώτα σπλάχνα της.

Έπρεπε να βρει επιτέλους νόημα στη ζωή της. Αλλιώς, ας της έλειπαν καλύτερα όλα τ’ αγαθά του κόσμου. Και το ολόχρυσο παλάτι. Και η χρυσή και πλούσια τράπεζα. Μια και θα φαρμακωνόνταν αδιάκοπα από τα κακόβουλα χαμόγελα της περιγυρίας της. Που ανά πάσα στιγμή θα της θύμιζαν την αποτρόπαιη λέξη στείρα. Και το χειρότερο, χωρίς να είναι.

Υστερα από αυτά, παραδόθηκα σε νηστεία και προσευχή. Σε ολονυκτιό κομποσκοίνι.

Λίγες μέρες μετά, άνοιξε η πόρτα του κελιού μου. Και παράβλεπα στο έμπροσθέν μου...

τσαρίτσας. Ο ευνούχος Τέρτερος. Μπήκε κι από-
θεσε κάτι δίπλα μου.

Στράφηκα κι είδα να αχνίζονται μέσα σε ένα
μπακιρένιο πινάκιο πουλιά σβησμένα στο κρα-
σί. Και παραδίπλα, ένα φλασκί γιομάτο ροδαλό
μελίτη.

Σφάλισα παρενθύς την πόρτα. Και στρώθηκα
στο φαγητό. Την επομένη μάντευσα πως απ' εδώ
και πέρα τούτο θα είναι το σημάδι για κάθε νέα
μας συνεύρεση.

Τότε, είπα στον εαυτό μου. “Μια κι είναι τόσο
μεγάλη ανάγκη, ας φέρω εις πέρας το ανόμημά
μου. Κι ο Θεός, είμαι βέβαιος, θα μου το συγχα-
ρέσει”.

Αυτό συνεχίστηκε ώσπου καρπίσαντα σπλάχ-
να της τσαρίτσας Μαρίας.

Φυσικά, του λοιπού, έπαψε πλέον να με απο-
ζητάει.

Αντίθετα, ο ευνούχος Τέρτερος δεν έπαιξε να
με θυμάται. Αυτός συνέχιζε να μου φέρνει λογής
εκλεκτά εδέσματα. Βλέποντας, όμως, όλα αυτά,
κυριολεκτικά σπαραζόταν η ψυχή μου. Εβλεπα
καθαρά πως δεν ήμουν πλέον σε θέση να ξεδια-
κρίνω τα πνευματικά από τις γήινες απολαύσεις.

Αφάνταστα ταράχτηκα σαν μου απέστειλε
κάποια μέρα η τσαρίτσα το “Στρατηγικό” του
Κεκαυμένου. Ενώ γνώριζε πως εγώ νύχτα μέρα
μελετώ μονάχα τις πατερικές γραφές. Φαίνεται
πως από αυτό το βιβλίο η ίδια είχε διδαχθεί τη
σωφροσύνη. Και τώρα επιθυμούσε να τήνε διδα-
χθώ κι εγώ. Πολλές ρήσεις, σίγουρα, για να με
κάνει να τις διαβάσω με ξεχωριστή προσοχή, τις
είχε σημαδεμένες.

Μα εγώ, όσο αναθυμώμουν το κοινό μας α-
μάρτημα, δεν εύρισκα ανάπαυση. Κι από τα κατά-
βαθα της ψυχής μου δεόμουν να λογισθεί ολάκε-
ρο πάνω μου.

Προπαντός αγωνιούσα για το πλάσμα που σε
λίγο θα 'ρχόταν στη ζωή. Και διαλογιζόμουν.....
τι θα είναι άραγε..... αν γεννηθεί αρσενικό.....

Τότε εγώ, αφού το ονοματίσουν με τ' όνομα
του αυτοκράτορα των Ρωμαίων, θα πρέπει κα-
βάλα στη χιονάτη μούλα, να κινήσω να πάω να
ζητήσω από τον αυτοκράτορα να τηρήσει τα
συμφωνημένα. Να μας παραδώσει τις πολιτείες
Μεσημβρία και Αγχίαλο, που υποσχέθηκε. Για
να δώσει ο Θεός να καταλαγιάσει η οργή του
τσάρου Κωνσταντίνου Ασέν πάνω στην ταλαί-
πωρη τσαρίτσα και αυθεντισά μου Μαρία. Που
για χάρη της, εγκατέλειψα τη μονή της μετανοίας
μου στο Πετρίον της Προποντίδας και την ακο-
λούθησα για πνευματικός της στη νέα πατρίδα
της, στη χώρα του Ασέν. Την ακολούθησα όπως
την ακολούθησαν και η Ειρήνη Χούμναινα με
την Ευδοκία Γαβαληνή για ζωστές και για κλησ-
σαρισά της η γερόντισσα Υπαπαντή από τ' Αγία
Μετέωρα.

Προμάντευα πόσο ανυποχώρητος θα είμαι.
Αφού θα ξέρω για ποιον πασχίζω..... Σίγουρα,
συλλογιζόμουν, θα με δυναμώνει το μυστικό και
η ιερότητα της πράξης.

Μεγαλόχαρη, υπεραγία Θεοτόκε, Δέσποινα
του ουρανού και της γης, ξέρω πως με νιώθεις.
Είμαι βέβαιος πως ο Πανάγαθος, σαν δικαιο-
κρίτης, θα κρίνει δίκαια την πράξη μας.

Και θα σχωρέσει το ανόμημά μας.

Σαν γιόμισαν κι απομέτρησα εννιά φεγγά-
ρια, ήλθε στον κόσμο ο νέος γόνος της δυνα-
στείας των Ασέν. Κοιλάρφανος. Γιατί λίγες βδο-
μάδες πριν, ο Κωνσταντίνος Ασέν χάθηκε στη
μάχη της Κλοκόντισσας με τους Τατάρους.

Την επομένη, ο Τυρνόβου Ευθύμιος κατέδυ-
σε τρεις φορές τον νεογέννητο Τσάρεβιτς στην
ασημένια κολυμβήθρα του ναού της Μεγαλο-
μάρτυρας Παρασκευής της Τυρνοβίτισσας, προ-
στάτιδος του οίκου των Ασέν.

Τον ανέδυσσε αναφωνώντας: “και το όνομα
αιπού Μιχαήλ” και τότε μύρωσε με τ' άγιο μύρο.

Και εγώ κίνησα για τη Βασιλεύουσα.

Αρχείο Μακεδονικού Αγώνα

Η επίθεση κατά της Μονής της Αγίας Τριάδος Μεσημερίου 2 Ιουλίου 1905

του Γεωργίου Τουσίμπ

Συνέχεια 11

Χρονικά και αρχειακά φθάσαμε ήδη στην επίθεση του σώματος του Καπετάν Ακρίτα κατά της Μονής της Αγίας Τριάδος του Μεσημερίου, η οποία είναι μια από τις τολμηρότερες και σημαντικότερες επιχειρήσεις του σώματος.

Μετά την πρώτη αποτυχία του σώματος κατά της Μονής της Αγίας Τριάδος Μεσημερίου, λόγω συγχύσεως και απειθαρχίας των οδηγών επιχειρήθηκε η δεύτερη επίθεση η οποία επέτυχε πλήρως.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω (Συνέχεια 9η τ. 83), κατά το πρώτο μισό του Ιουνίου του 1905 ο Καπετάν Ακρίτας, κατόπιν ερευνησεως με τον παπαΣιβένα του Κέντρου Βοδενών, περιόδευσε τα δυτικά χωριά της περιοχής, διότι ήταν απαραίτητη η εμφάνιση του σώματος κατά τα μέρη εκείνα για να ενισχυθεί και εγκαρδιωθεί ο τρομοκρατημένος πληθυσμός από την εκεί δράση του Βοεβόδα Λούκας.

Επίσης ήταν επιβεβλημένη εκ των πραγμάτων και μια επίθεση κατά της μονής της Αγίας Τριάδος Μεσημερίου, η οποία ήταν φωλιά των εξαρχικών. Προπαντός δε επιβάλλετο μια εκδίκηση διά τη δολοφονία στις 2 Φεβρουαρίου 1905 του ιερέα του χωριού παπαΣτογιάννη και των 7 προπρωκρίτων συνοδών του, οίτως ώστε να τρομοκρατηθούν οι φανατικοί σχισματικοί του χωριού.

Σημειωτέον δε, ότι κατά την απουσία του Ακρίτα ο Καπετάν Λούκας βρήκε ευκαιρία και προς αντιπερισπασμό πυρπόλησε τη Μονή Προδρόμου έξω από τη Νάουσα.

Ετσι, μετά την πρώτη αποτυχία ήταν επιβεβλημένη μια δεύτερη απόπειρα.

***

Η πορεία του σώματος από το Βέρμιο προς τη Μονή έγινε κάτω από καταιγίδα και χαλάζι. Η κακοκαιρία προκάλεσε σε όλους κρυολογήματα. Παρ' όλα ταύτα όμως ακολουθούσαν όλοι με παραδειγματική πειθαρχία χωρίς να ρωτήσκαν κανείς που πάνε και τι θα κάνουν.

Λημέριασαν σε απόσταση 1 ώρας από τη Μονή εξαντλημένοι λόγω της πολύωρης πορείας κάτω από καταιγίδα, και τα μεσάνυχτα 1ης προς 2ης Ιουλίου πολιορκήσαν τη Μονή. Μια διμοιρία τοποθετήθηκε εμπρός στη θύρα της Μονής υπέρ των λοχία Παπακώστα, δύο διμοιρίες υπό τον Μονδραβίδα και τον Ναουσαίο οπλαρχηγό Κώστα Κουτσογιώργη όπισθεν και ένα καραούλι στην υπερκείμενο λόφο υπό τον γηραιό Σλημνιτσιώτη οπλαρχηγό Γιοβάνη.

Η προφύλαξη και κάλυψη της επιχείρησης από το καραούλι ήταν αναγκαία και όπως θα δούμε παρακάτω φάνηκε πολύ χρήσιμη κατά τη διεξαγωγή της επιχείρησης.

Ο Καπετάν Ακρίτας σχεδίασε την επίθεση κατά τη Μονής μετά τη δωροδοκία μέσω του ιερέα ΠαπαΣιβένα του ασπυνόμου Βοδενών Νουρή. Κατά τη συνάντηση με τον Νουρή συμφωνήθηκε όπως, όταν προσεχώς το σώμα εμφανισθεί στα δυτικά χωριά, ο Νουρής απομακρύνει τα καταδιωκτικά σώματα προς την αντίθετη κατεύθυνση Καρατζόβα, με τη δικαιολογία ότι δήθεν έγιναν συμπλοκές στο Μπάχοβο.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

χεται στρατός από 40 περίπου άνδρες.

Ενώ ήταν εξασφαλισμένα τα νώτα από τον στρατό των Βοδενών, ξαφνικά βρέθηκε μέτωπο με μέτωπο με στρατό από τη Φλαμουριά. Ενας βοσκός αντελήφθηκε τη διάβαση του σώματος και ειδοποίησε τον στρατό της Φλαμουριάς.

Η εμφάνιση του στρατού ανάγκασε τον Καπετάν Ακρίτα να δράσει πάραυτα και αστραπιαία. Διότι ήδη ο τουρκικός στρατός βρισκόταν έξω από τη μονή και σχεδόν ήταν περικυκλωμένοι.

Μέσα στο περίβολο της Μονής είχαν εισέλθει και εκρύβοντο ο Ναουσαίος οπλαρχηγός Κουτσογιώργης, ο Βλαδοβίτης Χρ. Κάρτας και κάποιος Παναγιώτης από τη Βόζοβα, άριστος και ικανότατος οδηγός του σώματος.

Αμέσως οι τρεις καιροφυλακτούντες επετέθησαν κατά των προσερχομένων σχισματικών και οι τελευταίοι μόλις τους αντελήφθηκαν κλείσθηκαν εντός της εκκλησίας. Ορμάει ο λοχίας Παπακώστας και επειδή βρίσκει τη θύρα του ναού κλειδωμένη αρπάζει ένα ογκόλιθο, θραύει τη θύρα και εισορμά. Επειδή σχεδόν είχε καταφθάσει ο τουρκικός στρατός ο Κουτσογιώργης πυροβολεί τον πρώτο στρατιώτη διά να τους καλύψει και ο Παπακώστας αρπάζει τον ιερέα και άλλους 6 οι οποίοι ήταν οι φανατικότεροι σχισματικοί του Μεσημερίου και τους φονεύει έξω από την εκκλησία με περίστροφο.

Ο στρατός ήδη ευρίσκετο στην εμπροσθία θύρα, αυτοί δε οι τρεις εις την οπισθία.

Μετά την εκτέλεση, το σώμα επετέθη κατά του στρατού που το είχε πολιορκήσει και αρχίζει μια συμπλοκή εξ αποστάσεως 50 μέτρων. Το σώμα του Ακρίτα ειδοποιημένο από το καρασύλι έβλεπε τον τουρκικό στρατό από πριν. Δεν τους επείραξε όμως, αν και ευρίσκετο εις υπερκείμενη θέση και μπορούσε να τους αποδεκατίσει, φοβούμενοι μήπως αποσπασθεί η προσοχή των εντός του περιβόλου καιροφυλακτούντων οπλιτών και αφήσουν τους εξ αρχικούς ατιμωρητους, διότι θα ήταν αδύνατο στο μέλλον να βρεθεί τέτοια ευνοϊκή περίπτωση.

Φαντάζεται κανείς πόσο κατάκοποι ήταν οι άνδρες ύστερα από μια επίθεση υπό τοιαύτας συνθήκας. Παρά την κόπωση ήταν όλοι ευχαριστημένοι διότι ήταν ανάγκη να γίνει τούτο προς εγκαρδίωση των Μεσημεριωτών, οι οποίοι ύστερα από τη δολοφονία του ιερέα των παπαστογιάννη και των 7 συγχωριανών των ήταν τρομοκρατημένοι.

Ο Καπετάν Ακρίτας πρόλαβε να αφήσει στη θύρα του ναού την εξής σημείωση με τη σφραγίδα του. "Προς εκδίκησιν της καταστροφής του Μοναστηρίου Προδρόμου και των 7 εκ Μεσημερίου φονευθέντων Ελληνομακεδόνων ορθοδόξων" Καπετάν Ακρίτας.

Μόλις άρχισε η συμπλοκή γίνεται η υποχώρηση από ράχη σε ράχη. Κάτω φαινόταν στρατός και έπρεπε κρυφά να απομακρυνθούν. Η υποχώρηση έγινε κανονικά, ενώ οι Τούρκοι της Φλαμουριάς έριχναν στα γεμάτα χωρίς κανέναν να πάθει τίποτα, οι δε οπλίτες πυροβολούσαν αραϊά προς υποστήριξη της υποχωρήσεως.

***

Κατά την υποχώρηση ξέκοιψαν από το σώμα οι Εδεσσαίοι οπλίτες και καλοί οδηγοί πήραν άλλη κατεύθυνση. Ενόμισαν ότι απώλεσαν τα ίχνη του κυρίως σώματος, αν και μέχρι την τελευταία στιγμή ήταν μαζί με τον Καπετάν Ακρίτα, και εθεώρησαν προτιμότερο αντί να υποχωρήσουν, να κρυφθούν σε χαράδρα κοντά στον δρόμο τον οποίον εθερίζαν οι σφαίρες.

Οι πυροβολισμοί που ακούγονταν από την πλευρά της Μονής προκάλεσαν την έξοδο τουρκικής περιπολίας από το Βλάβοδο. Ακριβώς πάνω σε αυτή την περιπολία έπεσαν οι Εδεσσαίοι οπλίτες και φονεύθηκαν.

Θύματα ήταν ο Ιωάννης Τσίτοκας ή Βλάχος, ανεψιός του γιατρού των Βοδενών Ρίζου, ο Πέτρος Προκοπίου, ο Βλαδοβίτης Χρ. Κάρτας, ο οποίος ήταν κατά την ομολογία του ίδιου του Καπετάν Ακρίτα, ο καλύτερος ντόπιος οπλίτης, διότι ήταν οδηγός του σώματος ειδικά εκπαιδευ-

μένος στον Ναύσταθμο του Πόρου και ο υιός της οικογένειας Δημητρίου από το Γραμματικό Ι-τσος.

Η οικογένεια Δημητρίου έπαιζε πρωταρχικό ρόλο στο Γραμματικό. Αυτή ήταν οι οικογένεια που περιέθαλπε τους άνδρες του σώματος όταν μετέβαιναν εκεί. Προ μηνός είχε χάσει κι άλλον ένα υιό φονευθέντα από τον Λούκας με τη συνεργασία των Βλάχων του Γραμματικού. Αμέσως μετά τη δολοφονία του δεύτερου υιού του Ιτσου παρουσιάστηκε στο σώμα και ο τρίτος υιός της οικογένειας, ο οποίος, εξοπλίστηκε μαζί με άλλους 5 Γραμματικιώτες και σχημάτισε τοπικό σώμα. Με τη μεσολάβηση του ηρωικού ιερέα των Βοδενών παπαΣιβένα το προξενείο πήρε ένα παιδάκι της οικογένειας ορφανό 8 ετών για να το μορφώσει και υποστήριξε οικονομικά την οικογένεια Κάρτα.

***

Οι Εδεσσαίοι από καιρό περίμεναν μια παραδειγματική τιμωρία των δολοφόνων του παπαΣτογιάννη και των 7 συντρόφων του αλλά μούδιασαν από ένα απροσδόκητο γεγονός.

Ο ένας από τους 5 οπλίτες που δεν ακολούθησε το σώμα κατά την υποχώρηση, αλλά μαζί με τους άλλους 4 Εδεσσαίους οπλίτες κατευθύνθηκε προς την Εδεσσα, συνελήφθη αιχμάλωτος. Αυτός προκάλεσε ανησυχία στο Κέντρο Βοδενών. Φοβήθηκαν μήπως κατά την ανάκριση κατοπιηθεί και καταδώσει την οργάνωση της πόλεως.

Αλλά ο παπαΣιβέννας έδειξε ακόμη μια φορά το θάρρος που τον διέκρινε. Συνεννοήθηκε με τον φίλο του Αστυνόμο Νουρή και του υπέδειξε τι ερωτήσεις να υποβάλει κατά την ανάκριση. Συγχρόνως δε εμήνυσε στον συλληφθέντα να πει ότι συνάντησε το σώμα τυχαίως έξω από την πόλη και τον πήραν μαζί τους. Αλλά αυτός ξέφυγε τους ακολούθησε κατά την αποχώρηση και δεν γνωρίζει τίποτε περισσότερο.

***

Ο Ακρίτας ομολογεί ότι κατά την επιχείρηση αυτή έτυχε μεγάλης βοήθειας από το Κέντρο Βοδενών. Εκτός από τον ΠαπαΣιβένα ο οποίος εξασφάλισε τα νώτα του σώματος από τον τουρκικό στρατό των Βοδενών και του Μεσημερίου, δίδοντας στον εκεί αποσπασματάρχη 1 λίρα, τον εβοήθησε πολύ και ο Νίκος Χατζηνίκου, που του έστειλε τον "πολλαχώς χρησιμεύσαντα Τσιτσκα, ανεψιό του γιατρού Ρίζου, όπως και τον εξ Οστρόβου Χατζηχαρίση ανεψιό Χατζηγεώργη καλών οικογενειών". Οι δύο παραπάνω νέοι από την Εδεσσα και το Οστροβο κατά σύσταση του Καπετάν Ακρίτα ενώθηκαν με άλλους οπλίτες Οστρόβου, Βοδενών, Βλαδόβου και Μεσημερίου και σχημάτισαν εξαρτώμενο απ' ευθείας από αυτόν τοπικό εφεδρικό σώμα διά έκτακτες ανάγκες.

Πάντως το κέντρο Βοδενών ενθαρρύνθηκε από τη συμμετοχή σε μια τόσο επιτυχή και σημαντική επιχείρηση και δικών του ανδρών, διά τους οποίους εξεφράσθηκε ο Καπετάν Ακρίτας όπως το βλέπουμε στα εμπιστευτικά του σημειώματα, με πολύ ενθουσιασμό και ικανοποίηση.

Προπαντός δε ενθουσιώδεις κρίσεις του Καπετάν Ακρίτα εισέπραξε ο Ναουσαίος οπλαρχηγός Κουτσογιώργης, ο οποίος εκτός του ότι ακολούθησε τον Ακρίτα σε όλες τις επιχειρήσεις, μερικές φορές προέβαινε σε επιχειρήσεις και μόνος του.

Δεν έμεινε, όμως, καθόλου ευχαριστημένος από τους 10 εφέδρους Ναουσαίους που στρατολόγησε ο Κουτσογιώργης. Κατά την ημέρα της αναχωρήσεως όλοι ήταν μεθυσμένοι. Από τους 10 προσήλθαν μόνο, 4 και 1 έμεινε μονίμως. "Είναι μέθυσοι", γράφει ο Καπετάν Ακρίτας γι' αυτούς τους εφέδρους "και είναι κρίμα. Διότι ως άνδρες ήταν ανώτεροι όλων, αλλά καθόλου φανατισμένοι και του ποτηριού".

Γενικά, όμως, έμεινε ικανοποιημένος από όλους του άνδρες του. Όλοι έδειξαν ψυχραιμία και αφοσίωση εις ότι τους διέταξε.

Το σώμα επέστρεψε αυθημερόν στο κρησφύγετό του στο Περισόρι του Βερμίου, αφού οδοι-

πόρησε από τις 6 το πρωί μέχρι τη δύση του ηλίου. Δεν έκανε κανένα σταθμό διότι περιπολούσαν ανά το Βέρμιο τουρκικά αποσπάσματα που είχαν τη βάση τους στο Γραμματικό.

***

Η επιχείρηση του Μεσημεριού ήταν παράτολμη επιχείρηση και ενείχε πολλούς κινδύνους. Παρά τις βεβαιώσεις του παπαΣιβένα για την εξασφάλιση των νώτων από τον τουρκικό στρατό, ο Καπετάν Ακρίτας είχε ενδοιασμούς. Διότι οι περισσότεροι από τους εφένδρους ήταν μάλλον νέα παιδιά και όχι έμπειροι πολεμιστές, ούτε γνώστες του εδάφους. Οι δε Μεσημεριώτες ζήτησαν ως χάριν να φύγουν προ της επιχειρήσεως για να μην εκτεθούν.

Επίσης η επιχείρηση μπορεί να χαρακτηριστεί παράτολμη και για ένα άλλο λόγο. Παντού στα γύρω χωριά υπήρχαν τουρκικά καταδιωκτικά σώματα, η δε Μονή ευρίσκετο εν τω μέσω στρατού Βοδενών, Φλαμουριάς, Βλαδόβου και Μεσημεριού, οπότε και χωρίς προδοσία μπορούσαν να περικυκλωθούν από όλες τις πλευρές.

Δυσκολίες παρουσίαζε και η αποχώρηση. Διότι ήταν αναγκασμένοι να βαδίζουν εν καιρώ ημέρας και μέσω γυμνού κατά το πλείστον εδάφους. Επίσης προκάλεσε μεγάλη ανησυχία στον Καπετάν Ακρίτα και η καταιγίδα με χαλάζι της προηγούμενης βραδιάς και η ασθένεια 10 περίπου οπλιτών από πούντιασμα και πυρετούς.

Η επιχείρηση παρουσίαζε και μια άλλη δυσκολία. Απαιτούσε μεγάλο σώμα οπλιτών το οποίο ήταν αναγκασμένο να εκτελέσει μεγάλη και εκτεθειμένη σε κινδύνους πορεία, διότι είτε εκ προδοσίας, είτε λόγω των μεγάλων αποστάσεων από το ορμητήριο του στο Βέρμιο ήταν πιθανόν να συναντήσει στρατό ή πολυάριθμο σώμα Βουλγάρων.

Διαφορετική ήταν η περίπτωση επιχειρήσεων με μικρά σώματα. Τα μικρά αποσπάσματα επιτυγχάνουν όταν παραμένουν εντός του χωρίου, εξέρχονται διά επιχείρηση και πάλιν κρύπτονται

και αποστέλλονται στα σπίτια των μόλις τελειώσει η επιχείρηση οι εφένδροι, οι οποίοι είχαν κληθεί διά να συμμετάσχουν.

***

Στο τέλος της επιστολής ο Καπετάν Ακρίτας αναφέρει προς το εθνικό κέντρο και τα τρέχοντα οργανωτικά ζητήματα. Υστερα από την επιστολή του Καπετάν Ακρίτα προς τον Στέργιο Κεχαγιά με τον συλληφθέντα ανεψιό του στο Γραμματικό, φαίνεται ότι επήλθε το ποθούμενο ρήγμα μεταξύ των ρουμανιζόντων και ο Στέργιος ζήτησε να συναντήσει τον Ακρίτα.

Ο αδελφός του Στέργιου Τάσος Κεχαγιάς, στον γυιο του οποίου χάρισε τη ζωή, κηρύχθηκε επισήμως ελληνόφρων.

Οι υποψίες για τον αρχηγό του Κέντρου Ναούσης Φλώρο ακόμη δεν έχουν διαλυθεί. Γι' αυτό κατά τον Καπετάν Ακρίτα προτιμότερο είναι να αντικατασταθεί διά τρόπον αλλά από ξένο όχι εντόπιο Ναουσαίο, καθότι είχε πληροφορίες ότι ο Φλώρος δύο φορές απολύθηκε από την εταιρεία Αλατίνη διά καταχρήσεις, όπως και ο Σεραφείμ (:). Στη Νάουσα όλοι αλληλοκατηγορούνται ώστε δεν ξέρει κανείς τι να πιστέψει" παρατηρεί ο Καπετάν Ακρίτας στο τέλος της επιστολής τους πολύ ορθώς.

**Παρακαλούμε
τους συνδρομητές της
"Νιάουστιας" να μεριμνήσουν
για τη συνδρομή τους στο
περιοδικό**

Η ΕΛΛΗΝΙΔΑ τον 19ο αιώνα

Πρώτες προσπάθειες των γυναικών για ισοτιμία και χειραφέτηση

της Ζώγιας Χρονάκη
Νομικού, Ιδρυτικού μέλους της Ομάδας
Γυναικείων Σπουδών του Α.Π.Θ.

“Το σπίτι μας είχε και έχει εκείνον το παλαιόν βάρβαρον και αφύσικον και απάνθρωπον ήθος, όπου θέλει τας γυναίκας ξεχωρισμένας από την ανθρωπίνην εταιρίαν”.

Ελισάβετ Μουτζάν Μαρτινέγκου
1801-1832

ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΔΕΣ στις αρχές του 19ου αιώνα ζουν μέσα στην εθνική και προσωπική τους σκλαβιά. Ατομα εξαρτημένα, αγράμματα, υποταγμένα και μειονεκτούντα, γεμάτα προλήψεις δεν έχουν περιθώρια για να ανακαλύψουν και να αναπτύξουν την προσωπικότητά τους. Η θέση τους στην κοινωνία και την οικογένεια έχει χειροτερεύει με την πτώση του Βυζαντίου και την Τουρκοκρατία. Οι αντιλήψεις των Τούρκων για το γυναικείο φύλο και το ρόλο του επηρεάζουν καθοριστικά τις συνειδήσεις των Ελλήνων και κάνουν α-

κόμη πιο συντηρητική και υποτιμητική την αντιμετώπιση των γυναικών.

“Σαλάχι βόδι νέπαρε και γάιδαρο καμπούρη, γυναίκα στενοκάπουλη και χοίρο μακρομούρη”, ορίζει η λαϊκή παροιμία τη δυστυχία του Έλληνα

αγρότη της εποχής, κατατάσσοντας τη γυναίκα στην ίδια - ή και χειρότερη; - θέση με τα ζώα.

Διπλά καταπιεσμένη από Τούρκους και άντρες της οικογένειάς της η Ελληνίδα της εποχής αυτής δουλεύει στη γη το ίδιο όπως οι άντρες και έχει παράλληλα και την αποκλειστική ευθύνη του σπιτικού της, των άλλων μελών αλλά και της οικιακής οικονομίας, με την παραγωγή ρούχων και τη διατήρηση τροφί-

Κέρκυρα, 1874. Η Αγαθονίκη Αντωνιάδου με μια δασκάλα

μων.

Απέναντι σ' αυτή τη γενική κατάσταση των γυναικών έχουμε τις ολιγάριθμες εξαιρέσεις εκείνων που είχαν την τύχη να γεννηθούν, να μεγαλώσουν και να ζήσουν σε οικογένειες με υψηλό οικονομικό και μορφωτικό επίπεδο. Σε οικογένειες που οι άντρες, καλλιεργημένοι και δεκτικοί στις νέες ιδέες, ταξίδευαν στο εξωτερικό και είχαν την ευκαιρία να δουν και να γνωρίσουν γυναίκες μορφωμένες και δραστήριες. Επέτρεπαν, λοιπόν, και στις δικές τους γυναίκες να ακολουθήσουν νέους δρόμους. Κλασικό παράδειγμα οι Φαναριώτισες, οι δόμνες και οι δομνίτσες, οι Ελληνίδες που ζουν στην Ιταλία ή στις παραδουνάβιες χώρες, όπου υπάρχουν ισχυρές ελληνικές παροικίες.

Ολες, όμως, αρχόντισσες και αγρότισσες, μορφωμένες και αγράμματες, ήταν θεματοφύλακες της παράδοσης, της θρησκείας, της γλώσσας, των ηθών και εθίμων αλλά και των προλήψεων.

Μέσα από τα τραγούδια τους, τα νανουρίσματα και τα μοιρολόγια - τη ζωή και το θάνατο - πλάθουν τη συνέχεια της ιστορίας, διατηρούν στη μνήμη τα γεγονότα, δημιουργούν μια διαφορετική "λογοτεχνία", όπως και μέσα από τα έργα των χειρών τους, υφαντά, κεντήματα, πλεχτά, μια "νέα" ζώσα πλουμιστή τέχνη.

Οσες αρνούνται ή τη μια ή την άλλη μορφή ζωής βρίσκουν καταφύγιο στα μοναστήρια που παρουσιάζουν ιδιαίτερη ανάπτυξη αυτή την περίοδο.

Τουρκοκρατία

Το νομικό καθεστώς στην περίοδο της Τουρκοκρατίας στηρίζεται στο Βυζαντινό Δίκαιο - Εξάβιβλος - και λειτουργεί παράλληλα με το Εθιμικό Δίκαιο, που αναπτύσσεται σε κάθε περιοχή και διαφοροποιείται στο βαθμό που αντικατοπτρίζει τις τοπικές κοινωνικές αντιλήψεις. Για παράδειγμα: στην ηπειρωτική Ελλάδα η παντρεμένη γυναίκα δεν έχει δικαίωμα υπογραφής.

Οχι, όμως, σε ορισμένα νησιά όπως στην Τήνο όπου οι γυναίκες όχι μόνο μπορούσαν να υπογράφουν αλλά και διαχειριστούν την προικιά τους περιουσία.

Σ' ολόκληρη την Τουρκοκρατούμενη Ελλάδα δεν λειτούργησαν ελληνικά δικαστήρια. Ο κλήρος είχε ειδικές αρμοδιότητες και ρύθμιζε κατ' αποκλειστικότητα τα θέματα γάμου, οικογένειας και διαζυγίου των Ελλήνων. Τα ζευγάρια παντρεύονταν με προξενιά και τα περισσότερα δεν γνωρίζονταν μέχρι την ημέρα του γάμου.

Η συνηθισμένη ηλικία για τα αγόρια ήταν 18-20 χρόνων και για τα κορίτσια 13-15 χρόνων. Η προίκα που έδιναν στα κορίτσια ήταν συνήθως μεγάλη με αποτέλεσμα "οι γονείς απεγυμνούτο ολοκλήρου της περιουσίας και κατεδικάζοντο τον υπόλοιπον βίον εν εσχάτη πενία".

Μέσα σ' αυτές τις συνθήκες, γυναίκες ανήσυχες, δραστήριες με δηλωμένη τη διάθεση να συμμετάσχουν στις κινήσεις της εποχής για την προετοιμασία της Επανάστασης, ξεπερνούν τα όρια της ζωής τους και κάνουν πολιτική με διάφορους τρόπους. Ενεργοποιούνται παράλληλα με τους άντρες, παρεμβαίνουν στις εξελίξεις και συμβάλλουν στη διαμόρφωση τους, Είναι οι γυναίκες που γίνονται μέλη της Φιλικής Εταιρείας, όπως η Μαντώ Μαυρογένους, η Μαριγώ Ζαχαροπούλα, η Κυριακή Ναύτου, η Ρωξάνδρα Καρατζά, η Ελισάβετ Υψηλάντη που χαρακτηρίζεται και σαν "Πρωτομάνα των Φιλικών". Ανάμεσα σ' αυτές και η ονομαστή Κυρά - Βασιλική στα Γιάννενα.

Είναι οι γυναίκες που με το πνεύμα και την προσωπική τους δραστηριότητα συνέβαλαν και αυτές στη δημιουργία φιλελληνικής στάσης και συμπαράστασης στην Ευρώπη και στην Αμερική.

Οι πιο γνωστές εκδηλώσεις αυτής της δράσης είναι τα γράμματα της Μαντώς Μαυρογένους "Βοηθείστε λοιπόν ισχυρές Κυρίες, βοηθήστε με, να γεντούμε επιτέλους τη γλύκα της ειρήνης και της ελευθερίας..... Οι ζυγοί μας πνίγουν τους θριάμβους μας, και η νίκη μας είναι πάντοτε

πένθιμη” και της Ευανθίας Καϊρη “Ναι, φίλοι της Ελλάδος, η δι’ ημάς θλίψις Σας, ελάφρυνε πολλάκις την ιδιικήν μας, τα υπέρ ημών δάκρυα σας ελιγότευσαν τα ιδικά μας...”, που συντάσσουν και σινυπογράφουν και άλλες Ελληνίδες. Στέλνονται στις γυναίκες του Παρισιού και της Αγγλίας, αλλά και προς όλες τις φίλες της Ελλάδος σ’ ολόκληρο τον πολιτισμένο κόσμο της εποχής.

Με αυτή τους την πρωτοβουλία δημιουργούν ομάδες φιλελληνίδων που στηρίζουν υλικά και ηθικά τη σκλαβωμένη ακόμη Ελλάδα.

Μα εκτός από τις περισσότερο ή λιγότερο γνωστές γυναίκες, είναι οι πολλές άγνωστες και γι’ αυτό ανώνυμες Ελληνίδες που αγωνίζονται με κάθε τρόπο - αλλά και ένοπλα - για την απελευθέρωση του τόπου.

Η επίσημη ιστορία κατέγραψε μόνο την Μπουμπουλίνα και τη Μαντώ Μαυρογένους, καθώς και τις συλλογικές θυσίες των γυναικών της Νάουσας του Σουλίου, της Μάνης και του Μεσολογγίου.

Δεν είναι όμως μόνο αυτές. Ο κατάλογος μακρύς, πολλών τα ονόματα γνωστά σήμερα πια, αλλά τα περισσότερα χάθηκαν μέσα στην αδιαφορία και την υποτίμηση της συμβολής των γυναικών του 1821 από τους ιστορικούς. Η Καλλιρρόη Παρρέν πρώτη και η Σωτηρία Αλιμπέρτη στη συνέχεια είχαν το ενδιαφέρον να συγκεντρώσουν πολύτιμο υλικό για τις ηρωίδες του '21.

Τα δημοτικά τραγούδια της εποχής δίνουν με χαρακτηριστικούς στίχους αυτή τη δράση των γυναικών.

*“... Εύγε σας, ματαεύγε σας/
γυναίκες, άντρες γίνετε/
σαν αντρωμένες μάχεστε,/*

σαν Αμαζόνες κρούετε”

Εκτός νομοθετικού πλαισίου

Δεν είναι όμως μόνο οι ιστορικοί που δεν αναφέρονται στη συμμετοχή των Ελληνίδων στην Επανάσταση. Το επίσημο ελληνικό κράτος αντιδρά με ένα ιδιαίτερα “ενδιαφέροντα” τρόπο στην αίτηση της Μαντώ Μαυρογένους για συνταξιοδότησή της. Η σύνταξη της χορηγείται μεν αλλά ως “χήρας οπλαρχηγού και απόμαχης”. Η ίδια αντιδρά με επιστολή της στο βασιλιά Οθωνα, όπου δηλώνει “ούτε απόμαχος ήμουν ούτε, αλλά ούτε υπανδρευομένη διά να είναι δυνατόν να

Η Ελισάβετ Μοντζάν-Μαρτανέγκου (1801-1832) είναι η πρώτη Ελληνίδα πεζογράφος. Το λογοτεχνικό της έργο χάθηκε, διασώθηκε μόνο η αυτοβιογραφία της, με εύστοχες παρατηρήσεις για τη ζωή των γυναικών.

Κατά τη διάρκεια της Επανάστασης οι οπλαρχηγοί αισθάνονται την ανάγκη να συντάξουν συνταγματικά κείμενα όπου ορίζουν τη μορφή, τον τρόπο συγκρότησης του κράτους αλλά και τα βασικά δικαιώματα των πολιτών. Είναι τα τρία Επαναστατικά Συντάγματα ή προσωρινά πολιτεύματα: της Επιδαύρου 1822, της Τροιζήνας 1827.

Είναι έντονα επηρεασμένα από τη "Χάρτα" και τα "Δίκαια του Ανθρώπου" του Ρήγα Φεραίου. Γι' αυτό και σε όλα αναφέρεται ότι όλοι οι Έλληνες:

A. "απολαμβάνουν άνευ τινός διαφοράς όλων των πολιτικών δικαιωμάτων"

B. "εισίν όμοιοι ενώπιον του Νόμου"

Γ. "εις όλα τα αξιώματα (δημόσια επαγγέλματα) έχουν το αυτό δικαίωμα".

Είναι σαφές όμως, χωρίς να δηλώνεται ρητά ότι στους Έλληνες δεν εντάσσονται και οι Ελληνίδες. Αρα, δεν μετέχουν όλων αυτών των δικαιωμάτων. Η συμμετοχή τους στον αγώνα της Επανάστασης δεν τις έκανε ικανές για αναγνώριση στο νομοθετικό θεσμικό πεδίο.

Αυτά τα χρόνια, πριν και κατά τη διάρκεια της Επανάστασης, έχουμε δύο φωτεινές γυναικείες μορφές: την Ευανθία Καϊρη (1799 - 1866) και την Ελισάβετ Μουτζάν - Μαρτινέγκου (1801 - 1832). Η Ευανθία Καϊρη θα μπορούσε να χαρακτηριστεί σαν η πρώτη διανοούμενη αλλά και με έντονη κοινωνική δράση γύρω από τα εθνικά θέματα και την εκπαίδευση των κοριτσιών.

Η Ελισάβετ Μουτζάν - Μαρτινέγκου είναι η πρώτη Ελληνίδα πεζογράφος. Αφήνει ένα λογοτεχνικό έργο που χάνεται και μια αυτοβιογραφία που σώζεται, με τις πιο ευαίσθητες και εύστοχες παρατηρήσεις για τη ζωή των γυναικών στα ανώτερα οικονομικά στρώματα στις αρχές του αιώνα.

Με την απελευθέρωση και την ανεξαρτησία

των Ελλήνων η κατάσταση στη ζωή των κοριτσιών δεν αλλάζει για κάποια χρόνια.

Σιγά - σιγά, όμως, αρχίζουν να μπαίνουν στη ζωή κάποιων γυναικών η αμειβόμενη εργασία και η εκπαίδευση. Η εργασία με αμοιβή έξω από το χώρο του σπιτιού απασχολεί κατ' αρχήν γυναίκες που είναι υποχρεωμένες να δουλέψουν για να επιβιώσουν, αφού δεν έχουν άλλους οικονομικούς πόρους. Βέβαια, είναι πολύ συγκεκριμένα και λιγοστά τα επαγγέλματα που επιτρέπεται να απασχοληθούν. Μπορούν να δουλέψουν σαν υπηρέτριες, εργάτριες γης, εργάτριες, μαμές.

Το 1834, 1836 και 1837 ρυθμίζεται νομοθετικά η Δημοτική, Μέση και Ανώτατη Εκπαίδευση και αφορά το αρσενικό φύλο. Το 1834 αναγνωρίζεται και κατοχυρώνεται νομοθετικά το δικαίωμα της Ελληνίδας για συμμετοχή της στη Δημοτική Εκπαίδευση. Μόνο όμως, 60 χρόνια αργότερα δηλαδή το 1893, ρυθμίζεται το θέμα της δημόσιας Β' βάθμιας Εκπαίδευσης, δηλαδή η λειτουργία των διδασκαλείων και παρθενωγείων.

Όλες αυτές οι ρυθμίσεις δεν αλλάζουν την κοινωνική αντίληψη που θέλει τα αγόρια να παρακολουθούν τα δημόσια σχολεία, αλλά τα κορίτσια ή να μένουν αναλφάβητα ή σόσες οικογένειες έχουν την οικονομική δυνατότητα να τους παρέχουν "οικιακή ανατροφή" δηλαδή να παίρνουν δάσκαλο στο σπίτι, διότι: "... αι εις τας Παρθενώνας και τα Μοναστήρια ανατραφείσαι γυναίκες γίνονται κοινώς κακαί μητέρες οικογενείας. Ιδού λοιπόν ο λόγος διά τον οποίον αι γυναίκες δεν έχουν τόπον εις τη δημόσιον ανατροφήν".

Αλλά και στη δημόσια εκπαίδευση των κοριτσιών το πρόγραμμα των μαθημάτων είναι τέτοιο που τις ετοιμάζει για τον προκαθορισμένο κοινωνικό τους ρόλο. Έτσι τη γυμναστική αντικαθιστά η ραπτική και τα γυναικεία εργόχειρα. Όσο για τη γεωμετρία και η φυσική πειραματική διαγράφονται από τα σχολεία θηλέων. Η έλλειψη ενδιαφέροντος του κράτους για τη β' βάθμια εκπαίδευση υποκαθίσταται από την ιδιωτική

Η Καλλιρόη Παρέν-Σιγανού (1856-1940) είναι η πρώτη Ελληνίδα δημοσιογράφος. Το όνομά της συνδέθηκε με το ξεκίνημα του αγώνα για την οικονομική και τυπική κατοχύρωση των δικαιωμάτων των Ελληνίδων.

πρωτοβουλία, που αναλαμβάνει εξ ολοκλήρου αυτό το έργο.

Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία

Το 1831 το ζεύγος Χιλ ιδρύει το πρώτο οικοτροφείο και διδασκαλείο για κορίτσια στην Αθήνα, ενώ το 1833 αναλαμβάνει συστηματικές προσπάθειες για επαγγελματική εκπαίδευση στο κέντημα, ράψιμο, αργαλειό, μαγειρική.

Το 1836 ο Ιωάννης Κοκκώ-νης μαζί με άλλους συστήνει τη Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία” με σκοπό την ίδρυση σχολείων για κορίτσια. Ανάμεσα σε αυτά τα σχολεία είναι και το “Αρσάκειο”. Είναι μια πρωτοβουλία που ανοίγει το δρόμο στη μόρφωση κοριτσιών των οικονομικά ασθενών τάξεων. Το 1835 φοιτούν περίπου 500 κορίτσια. Οι δασκάλες είναι οι πρώτες μορφωμένες γυναίκες που αναλαμβάνουν να μάθουν γράμματα στα κορίτσια τόσο της Ελεύθερης Ελλάδας όσο και στις περιοχές της Μ. Ασίας και των παραδουνάβιων χωρών. Είναι μόλις 15-16 χρόνων και οι συνθήκες ζωής και της δουλειάς τους ιδιαίτερα δύσκολες.

Παρθεναγωγεία όμως, λειτουργούν μόνο σε 3-4 μεγάλες πόλεις με συνέπεια να εξακολουθεί η Β' βάρθμια Εκπαίδευση των κοριτσιών να είναι πρόνομο των λίγων και ο αναλφabetισμός μόνιμη κατάσταση των πολλών.

Τα Διδασκαλεία, τα Παρθεναγωγεία και οι δασκάλες παίζουν ένα καθοριστικό ρόλο στη μόρφωση και εξέλιξη των γυναικών της Ελλάδας τον 19ο αιώνα, ιδιαίτερα επειδή το Πανεπιστήμιο είναι κλειστό για τα κορίτσια μέχρι το 1890.

Έχει γίνει όμως το πρώτο δειλό, μικρό βήμα των γυναικών προς το Δημόσιο χώρο. Η ζωή τους εξακολουθεί να βρίσκεται σε στενή εξάρτηση με το παρελθόν. Οι κοινωνικές συμπεριφορές, οι ηθικοί κανόνες, τα ήθη και οι προκαταλήψεις δεν αλλάζουν. Η παράδοση έχει βαθιές ρίζες που κρατούν δεμένες τις γυναίκες και όχι μόνο αυτές. Ο Δημόσιος χώρος δεν τους ανήκει

και οι ίδιες δεν τον διεκδικούν μαζικά. Μια μικρή μειοψηφία εργάζεται και μορφώνεται και σχεδόν καμιά δεν έχει πολιτική δράση.

Η Καλλιόπη Παπαλεξοπούλου (1809 - 1898) που χαρακτηρίστηκε ως η "Μαντάμ Ρολλάν" της Ελλάδας εξακολούθησε να είναι μια εξαίρεση με την ιδιαίτερα σημαντική της πολιτική δραστηριότητα. Είναι η γυναίκα που κλόνησε το θρόνο του Οθωνα το 1862.

Συνταγματική άρνηση

Το 1864 έχουμε το νέο Σύνταγμα που ορίζει ως πολίτευμα της Ελλάδας τη Βασιλευομένη Δημοκρατία, κατοχυρώνει την ισότητα των Ελλήνων "ενώπιον του Νόμου" και με το άρθρο 66 την "άμεση, καθολική, μυστική ψηφοφορία". Είναι όμως καθολική μόνο ως προς τους άντρες, όπως και η ισότητα ισχύει μόνο γι' αυτούς.

Οι Ελληνίδες δεν αναγνωρίζονται ως "πολίτες" ή "πολιτικά υποκείμενα" με αποτέλεσμα οι συνθήκες της ζωής τους να αποφασίζονται ερήμην τους. Το 1874 ο Ν. Ι. Σαρίπολος στην "Πραματεία του Συνταγματικού Δικαίου" γράφει: "Ου μη παρέλθει μια γενεά και οι γυναίκες κοινωνήσουσι των ιδίων Πολιτικών Δικαιωμάτων προς τους Άνδρας". Οι Ελληνίδες θα έπρεπε να "περιμένουν" περίπου 80 χρόνια για να πραγματοποιηθεί η ευχή του Σαρίπολου.

Το 1889 ομάδα γυναικών συντάσσει υπόμνημα προς τη Βουλή και την κυβέρνηση και ζητούν την κατοχύρωση των Ισων Δικαιωμάτων στην εργασία, την εκπαίδευση και την πολιτική.

Εμμεσο και δευτερεύοντα πολιτικό ρόλο θα διαδραματίσουν οι δασκάλες στα τέλη του 19ου αιώνα όταν τους "ζητηθεί" και οι ίδιες θα αναλάβουν τη διάδοση και στήριξη των κινημάτων της μεγάλης ιδέας του εθνικισμού και του δημοτικισμού που θα εμφανιστούν αυτή την εποχή.

Οι μορφωμένες Ελληνίδες στα μέσα του αιώνα αναζητούν τρόπους και μέσα για να εκφρά-

σουν το δικό τους λόγο να φέρουν στη δημοσιότητα τις συνθήκες ζωής των γυναικών, να δώσουν δείγματα των πνευματικών αλλά και πολιτικών - με την ευρεία έννοια - ενδιαφερόντων τους. Τα περιοδικά που οι ίδιες εκδίδουν και γράφουν, είναι η μόνη δυνατότητα για να εκφραστούν συλλογικά. Η προτεραιότητα που θέτουν είναι η βελτίωση των συνθηκών ζωής των γυναικών, αλλά και της κοινωνικής τους θέσης. Το ενδιαφέρον τους είναι να διαβαστούν από γυναίκες στις οποίες και απευθύνονται. Είναι η πρώτη φορά που εκφράζεται μια συλλογικότητα φύλου, μια συνειδητοποίηση του "εμείς". Πρόκειται για μια αγωνιστική προσπάθεια που ψάχνει να ανοίξει δρόμους σε δύσκολες εποχές και με πολλές αντιστάσεις.

Τα πρώτα έντυπα

Το θέμα της ισότητας των γυναικών και ανδρών το θέτει το 1838 η εφημερίδα με τον περίεργο τίτλο "Ο Σωκράτης, Εφημερίς των Γυναικών και του Λαού" που την εκδίδει ο Π. Σοφιανόπουλος - γιατρός, φιλικός και γράφει: "Η ζημιά των γένους είναι μεγίστη εκ της αμαθείας των γυναικών".

Το 1842 στην Κωνσταντινούπολη η Ευφροσύνη Σαμαρτζίδου εκδίδει και διευθύνει το γυναικείο περιοδικό "Κυψέλη" που προωθεί την ισότητα των φύλων. Αυτά όμως που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι η "Θάλεια" που εκδίδεται το 1867 στην Αθήνα από την Πηνελόπη Λαζαρίδου. Κέντρο του ενδιαφέροντος της είναι η τεκμηρίωση της γυναικείας ισότητας. Το 1871 κυκλοφορεί στην Κωνσταντινούπολη η "Ευρυδίκη, γυναικεία Επιθεώρησης μετά σχεδίων εργαλείων" με εκδότρια την Αιμιλία Κτενά - Λεοντιάδου και με συνεργάτες που γράφουν και υπογράφουν τα κείμενά τους, τα οποία έχουν σαν στόχο να αναλύσουν τον προορισμό της γυναίκας και να προωθήσουν τη γυναικεία εκπαίδευση.

Κυκλοφορούν όμως το 1898 η "Οικογένεια" με διευθύντρια την Άννα Σερουίου και με συντ

ρητικό περιεχόμενο. Στόχος του η επιστροφή στις παραδοσιακές αρχές. Το 1899 εκδίδεται από το Σύλλογο Κυριών "Εργάνη Αθηνά" το περιοδικό "Πλειάς", επίσης με συντηρητικούς στόχους και με φιλανθρωπική δράση. Και τα δύο περιοδικά δραστηριοποιούνται κατά της γυναικείας χειραφέτησης. Το περιοδικό όμως που σφραγίζει την εποχή και επιδρά ουσιαστικά και έντονα στις κοινωνικές αντιλήψεις για τη θέση, το ρόλο και τις συνθήκες ζωής των Ελληνίδων είναι η "Εφημερίς των Κυριών" (1887) της Καλλιρρόης Παρέν - Σιγανού, της πρώτης φεμινίστριας στην ιστορία του φεμινιστικού κινήματος

Η Καλλιόπη Παπαλεξοπούλου (1809-1898) χαρακτηρίστηκε ως η "Μαντάμ Ρολάν" της Ελλάδας και εξακολουθεί να είναι μια εξαίρεση με την ιδιαίτερα σημαντική πολιτική της δραστηριότητα. Είναι η γυναίκα που κλόνησε τον θρόνο του Οθωνα το 1862.

στην Ελλάδα. Η Καλλιρρόη Παρέν - Σιγανού (1856 - 1940) είναι η πρώτη Ελληνίδα δημοσιογράφος. Το όνομά της συνδέθηκε με το ξεκίνημα του αγώνα για την ουσιαστική και τυπική κατοχύρωση των δικαιωμάτων των Ελληνίδων. Αυτό που ξεχωρίζει την Κ. Παρέν - Σιγανού είναι ότι έχει πλήρη επίγνωση για την αναγκαιότητα της ενεργοποίησης και δράσης των γυναικών - της

συλλογικής δράσης - και προσπαθεί να τις κινητοποιήσει. Παράλληλα, δεν διατάζει μέσα από τις σελίδες της "Εφημερίδας των Κυριών" να "μιλήσει" για θέματα ταμπού για την ελληνική κοινωνία. Η δράση της είναι πολυποικίλη, πολύχρονη και άниση. Από τις πιο ενδιαφέρουσες πρωτοβουλίες της είναι η δημιουργία της "Σχολής της Κυριακής των απόρων γυναικών και κορασίων του λαού" που εντάσσεται σε μια ευρύτερη προσπάθειά της να δημιουργήσει επαγγελματικές σχολές για τις γυναίκες, και όχι μόνο στην Αθήνα, γιατί πιστεύει στη "χειραφέτηση διά της εργασίας".

Το ίδιο διάστημα έχουμε μια ευρύτερη προσπάθεια δημιουργίας επαγγελματικών σχολών για κορίτσια από διάφορους γυναικείους φορείς, όπως το "Εργαστήριο Απόρων Γυναικών", τη "Σχολή υπηρετιών", την "Οικοκυρική Σχολή" κ.α.

Σύμφωνα με την απογραφή του 1861 έχουμε 7.724 υπηρέτριες, 832 μαίες.

Το 1870 6.735 εργάτριες σε 28.400 εργάτες.

Οι γυναίκες είναι ήδη πλειοψηφία σε ορισμένους κλάδους όπως στα υφαντήρια, στα μεταξουργεία, στα εργαστήρια ραπτικής. Δουλεύουν μαζί με τους άντρες με τις ίδιες συνθήκες, το ίδιο ωράριο αλλά διαφορετικό μεροκάματο.

Οι εργάτες πληρώνονται 3.00 δρχ. οι εργάτριες 1.00 - 1.50 δρχ. οι δάσκαλοι 100 - 150 δρχ., οι δασκάλες 80-100 δρχ. το μήνα.

Οι εργαζόμενες γυναίκες αποκτούν σιγά - σιγά και δύσκολα το κουράγιο να αντιδράσουν στην εκμετάλλευση που υφίστανται. Το 1892 έχουμε την πρώτη απεργία εργατριών στο εργοστάσιο "Ρεσιόνα" του Πειραιά μόλις ανακοινώνεται ότι μειώνεται το ήδη γλίσχρο μεροκάματό τους. Οι περισσότερες όμως Ελληνίδες εξακολουθούν να είναι αγρότισσες και να δουλεύουν σκληρά σε μια δουλειά αδήλωτη και απλήρωτη.

Στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα εμφανίζο-

νται πιο οργανωμένες γυναίκες συλλογικότητες μέσα από τη δημιουργία γυναικείων συλλόγων με διάφορο περιεχόμενο. Άλλοτε φιλανθρωπικά, άλλοτε με στόχο την εκπαίδευση των κοριτσιών ή με πολύ περισσότερο προοδευτικά αιτήματα. Είναι κινήσεις που ξεκινούν, στηρίζονται από γυναίκες και είναι μια νέα εμπειρία αυτή τους η δραστηριότητα..

Το 1898 με πρωτοβουλία του συλλόγου "Εργάνη Αθηνά" και προσωπικά της Καλλιόπης Κεχαγιά διοργανώνεται συνέδριο στο Αγρίνιο όπου μετέχουν 72 γυναίκες, αντιπρόσωποι Γυναικείων Σωματείων από διάφορες πόλεις.

Παρ' όλα αυτά το 1879 το 93% των γυναικών εξακολουθούν να είναι αναλφάβητες.

Οι πρώτες φοιτήτριες

Υπάρχουν όμως και εκείνες οι νέες κοπέλες, γόνοι αστικών οικογενειών, που δυναμικά διεκδικούν την είσοδό τους στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας. Μεταξύ αυτών και η 18χρονη Ελένη Παντελίδου που αυτοκτονεί το 1887 γιατί δεν γίνεται δεκτή στην Ιατρική Σχολή. "*Ο θάνατός μας ας ακουσθεί ως κραυγή εις εκείνους οίτινες θεωρούν τη γυναίκα μεσαιωνική δούλην...*"

Τρία χρόνια αργότερα η Ιωάννα Στεφανόπουλη είναι η πρώτη Ελληνίδα φοιτήτρια.

Το 1896 αποφοιτούν με άριστα από την ιατρική οι αδελφές Παναγιωτάτου που "είχαν την ανδρεία να σπουδάσουν ποδοκροτούμενες επί τέσσερα χρόνια από τους συμφοιτητές τους". Το 1901 το ποσοστό των φοιτητριών φτάνει μόλις το 0,27% του συνόλου των φοιτητών.

Μα αν και αργούν τόσο να τις δεχθούν στην ανώτατη εκπαίδευση αρκετές γυναίκες δεν είναι απλώς μορφωμένες, αλλά βρίσκουν το θάρρος να γράφουν πεζά και ποιήματα και να τα δημοσιεύουν. Το 1856 η Σαπφώ Λεοντιάς, εκδίδει την πρώτη ποιητική συλλογή της. Ακολουθούν η Αλεξάνδρα Παπαδοπούλου, διηγηματογράφος, η

Αγαθονίκη Αντωνιάδου, η Κρυσταλλία Χρυσοβέργη, η Καλλιρρόη Παρέν κ.α.

Τολμούν ακόμη κάτι περισσότερο. Να βγουν στο θέατρο. Το 1843 έχουμε τις πρώτες επαγγελματίες ηθοποιούς γυναίκες. Είναι η Αικατερίνη Πανωγιώτου και η Αθηνά Φιλιππάκη. Ακολουθούν και άλλες τα επόμενα χρόνια. Το 1896 μάλιστα στους πρώτους Ολυμπιακούς αγώνες στην Αθήνα, μπορεί να απαγορεύθηκε η συμμετοχή των Ελληνίδων αθλητριών, αλλά δύο θίασοι γυναικών έδωσαν παραστάσεις.

Γυναίκες ζωγράφοι

Την ίδια δεκαετία -1894- ανοίγει και η Σχολή Καλών Τεχνών για τα κορίτσια. Η πρώτη διπλωματούχος ζωγράφος είναι η Μαριάνθη Δρακονταειδή. Γυναίκες ζωγράφους, όμως, συναντάμε πολύ νωρίτερα, όπως η Μαρία Ράδου - Σπανού 1805 - 1877) και την Ελένη Μπούκουρη - Αλταμούρα (1821 - 1900).

Αποδεικτικό στοιχείο αυτής της ύπαρξης είναι η έκθεση ζωγραφικής με έργα αποδιδάκτων γυναικών ζωγράφων που οργανώνει η Καλλιρρόη Παρέν το 1891 στα γραφεία της "Εφημερίδας των Κυριών".

Οι Ελληνίδες του 19ου αιώνα ήταν παρούσες, είχαν κοινωνική δράση, πήραν πρωτοβουλίες, προσπάθησαν να αλλάξουν τη μοίρα τους. Εγγραψαν ιστορία που "χάθηκε" στα χρόνια που ακολούθησαν. "*Σε μας μένει να κάνουμε ορατό το κρυμμένο, γνωστό το άγνωστο, ηχηρή την αποσιωπημένη φωνή τους*", όπως γράφει και η ιστορικός - φεμινίστρια Michele Perrot. Γιατί χρειαζόμαστε αυτή την ιστορία. Είναι το παρελθόν μας που ορίζει το μέλλον μας.

Η μη κρατική σχολική εκπαίδευση στην Ελλάδα και στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Της Ελένης Αρβελέο

Κάθε λόγος προφορικός, κυρίως, είναι λόγος αυτοβιογραφικός. Οπότε δεν μπορώ παρά να σας μεταφέρω εμπειρίες και βιώματα, τα οποία δυστυχώς η ευτυχώς, προέρχονται από άλλη χώρα, με την οποία δεν μπορούμε να κάνουμε εύκολες συγκρίσεις. Οποσδήποτε, όμως, το θέμα είναι ότι εδώ, αλλού και παντού η παιδεία περνά μια κρίση. Θα φτάσω στην κρίση, αλλά πριν φτάσω στην κρίση, επιτρέψτε μου να σας πω ορισμένες πεποιθήσεις και ορισμένες παρατηρήσεις, θα έλεγα, πρωταρχικές.

Η πρώτη μου πεποίθηση είναι ότι στις σημε-

ρινές κοινωνίες, αν θέλουμε να έχουμε μια πρόοδο που να μην είναι μόνο τεχνολογική, τεχνική και επιστημονική, πρέπει να μοιραστούμε τη γνώση όπως κάποτε μοιράζονταν το ψωμί. Αυτό το μοίρασμα της γνώσης κάνει τους ανθρώπους να ενταχθούν σε μια κοινωνία η οποία αλλάζει καθημερινά και γι' αυτό λέμε σε όλους τους νέους, εδώ και αλλού, ότι κανείς πια δεν θα ασκήσει ένα μόνο επάγγελμα στη ζωή του. Γι' αυτό η πρώτη προϋπόθεση.

Ερχομαι στη δεύτερη πεποίθηση, είναι να είναι ετοιμασμένος.

Με την κριτική σκέψη, με το σθένος της αλλαγής, να μπορέσει όχι μόνο να οικειοποιηθεί το γίνεσθαι των κοινωνιών των σημερινών, αλλά να μπορέσει να έχει και εμπιστοσύνη στον εαυτό του και στις δυνατότητες του, δηλαδή, να είναι υπεύθυνος πολίτης. Η δεύτερη μου πεποίθηση - κι αυτό θα το έλεγα κυρίως για την Ελλάδα, περισσότερο από την Ευρώπη - είναι ότι το μόνο εθνικό θέμα της Ελλάδας είναι η Παιδεία. Και λέω της Ελλάδας γιατί σινηθίζουμε στον τόπο αυτό να ονομάζουμε θέματα εθνικά τα θέματα που μας χωρίζουν ή μας πλησιάζουν με βόρειους, ανατολικούς, δυτικούς ή νότιους γείτονες. Η με επίβουλους εχθρούς ή με αβέβαιους φίλους. Νομίζω ότι - και δεν είναι μόνο ρητορική σκέψη - το μόνο πραγματικά εθνικό ελληνικό θέμα είναι η παιδεία.

Η τρίτη μου πεποίθηση είναι ότι δεν μπορούμε να μπλέκουμε εσαεί την παιδεία με την εκπαίδευση. Άλλο παιδεία και άλλο εκπαίδευση. Η παιδεία είναι ένας σκοπός, η εκπαίδευση είναι ένα μέσο για να μπορέσεις να φθάσεις σε αυτό το σκοπό. Η παιδεία δίνει μόρφωση, δηλαδή μορφή και κάνει τον άνθρωπο άνθρωπο, ενώ η εκπαίδευση σε όλη τη ζωή δίνει τη δυνατότητα ακριβώς να είσαι στο επίπεδο του ανθρώπου που έχει την ανθρωπιά σαν πρώτο μέλημά του. Η παιδεία είναι ένα φαινόμενο ολιστικό, θα λέγαμε έξω, δηλαδή αν πάρεις το κάθε μέρος του χωριστά, το όλον είναι κάτι παραπάνω από την προσθήκη των επιμέρους μερών, ενώ η εκπαίδευση είναι κάθε φορά μερική, η παιδεία είναι πάντοτε χθεσινή, τωρινή και αυριανή, δηλαδή παντοινή, ενώ η εκπαίδευση είναι πάντοτε τωρινή. Και ως τωρινό φαινόμενο η εκπαίδευση αλλάζει, μεταρρυθμίζεται και ακριβώς βρίσκει τη φόρμα και το σχήμα που να μπορεί να την κάνει να είναι αποτελεσματική σε κάθε ώρα της κοινωνίας.

Μια εκπαίδευση, ένα εκπαιδευτικό σύστημα που δεν αλλάζει είναι καταδικασμένο να πεθάνει από σκληρίωση και αναποτελεσματικότητα. Οπότε η μεταρρύθμιση είναι μια αναγκαία, θα έλεγα, προαπάθεια καθενός που έχει μέλημά του και έγνοια την εκπαίδευση ως βήμα προς την παιδεία. Αλλά μια μεταρρύθμιση σχολική, μια μεταρρύθμιση εκπαιδευτική, για να μπορέσει

ακριβώς να κριθεί στα αποτελέσματά της, πρέπει να έχει εφαρμοστεί τουλάχιστον μια σχολική γενιά. Γιατί όπως και να το κάνουμε, το φαινόμενο της εφαρμογής μιας μεταρρύθμισης είναι φαινόμενο μακράς διαρκείας, ενώ οι διαδηλώσεις είναι πάντα φαινόμενο μικρής διαρκείας. Οπότε μη μου ζητήσετε τη γνώμη μου για το τι γίνεται στο δρόμο, σας την είπα ήδη. Λυπούμαι, γιατί δε θα βγω στο δρόμο, αλλά καταλαβαίνω ότι οι άλλοι βγαίνουν στο δρόμο από άγνοια.

Δε θα σταματήσω, όμως, σε αυτό το θέμα, θα έρθω, αν θέλετε, στο δικό μου προφορικό λόγο. Είπα ότι η εκπαίδευση και η παιδεία δεν είναι το ίδιο πράγμα. Πρέπει να σας θυμίσω ότι κατά τρόπο τελείως άδικο, η λέξη "παιδεύω" κατάντησε να σημαίνει τυραννιά, ενώ στην αρχαία γλώσσα, όπως ξέρετε, η λέξη "παιδεύω" σήμαινε εκπαιδεύω και ακριβώς δίνω μια καλή αγωγή. Και όλοι νομίζουν ότι αυτή η παρεκκλίση της ελληνικής γλώσσας, της ετιμολογίας, οφείλεται στους κακούς δασκάλους, στις ανεπάρκειες τις διδασκαλικές των μεσολαβητών, γιατί οι δάσκαλοι είναι οι άλλοι μεσολαβητές μαζί με τους δημοσιογράφους για την αγωγή των παιδιών, ενώ όπως ασφαλώς ξέρονται οι συνάδελφοι που είναι στην αίθουσα, αλλά το υπογραμμίζω, η έννοια "παιδεύω" με την τωρινή έννοια "τυραννιά" εξηγείται μόνο από το Χριστιανικό, αν θέλετε, μάθημα, γιατί κάθε φορά που ο Κύριος διεπίστωνε ότι υπάρχουν παρεκκλίσεις του ποιμνίου του, έστελνε θεομηνίες, δηλαδή κατακλυσμούς, σεισμούς, καταποντισμούς, αρρώστιες, λιμούς, για να μπορέσει να τους επαναφέρει με αυτό το πάθημα στο σωστό δρόμο. Δηλαδή, έτσι το πάθημα γίνεται μάθημα. Δεν είναι, λοιπόν, ανάγκη να φορτώνουμε τους δασκάλους μόνο με αυτή την έννοια την ετιμολογική της νέας λέξης "παιδείω" στα νέα ελληνικά, αλλά δεν είναι ανάγκη να περάσουμε στα παθήματα για να έχουμε καλά μαθήματα.

Θα μου επιτρέψετε τώρα να σας δώσω, αν θέλετε, την προβληματική που έχουμε στα ίδια θέματα στη Γαλλία. Στη Γαλλία και στην Ευρώπη λίγο περισσότερο. Μια διαπίστωση. Είναι βασική. Η εκπαίδευση αυτή τη στιγμή έξω καλύπτει όλες τις ηλικίες. Δεν είναι, δηλαδή, πια μόνο

θέμα των νέων και των παιδιών, θα γινόταν αλλιώς ένα νεκρό πράγμα. Δηλαδή, ο νέος άνθρωπος είναι υποχρεωμένος να περάσει από το σχολείο - και αυτό το λέω μεταφορικά - σε όλη του ζωή, χωρίς διακοπή. Αυτή η διεύρυνση της εκπαίδευσης σε όλες τις ηλικίες έκανε το σχολείο να αντιμετωπίζει νέες πελατείες. Δεν είναι το ίδιο πράγμα να μιλάς σε παιδιά μιας ηλικίας, σε νέους άλλης ηλικίας, σε ηλικιωμένους τρίτης ηλικίας. Έτσι, το μεγάλο πρόβλημα σήμερα έξω δεν είναι η διαπαιδαγώγηση των παιδιών - και εδώ οι συνάδελφοι που είναι στην αίθουσα θα εκπλαγούν - είναι η διαπαιδαγώγηση των δασκάλων. Το σχολείο των δασκάλων, μαζί με το σχολείο των γονέων, μαζί με το σχολείο των παππούδων, θα πω και των γιαγιάδων, δηλαδή της τρίτης ηλικίας είναι ακριβώς τα τρία βασικά σχολεία τα οποία θα μπορέσουν να βοηθήσουν το σχολείο, όπως λέμε, δηλαδή το σχολείο των νέων, παιδιών και νέων, για να καλύψει το χώρο και το ρόλο του, δηλαδή, να πάει προς την παιδεία.

Γιατί το λέω αυτό. Γιατί η παιδεία δεν έχει ως φορέα μόνο το σχολείο. Και πρέπει κάποτε να πάψουμε και εδώ και αλλού να φορτώνουμε το σχολείο με όλα τα ελλείμματα της οικογένειας, της πολιτείας, της εκκλησίας, της κοινωνίας. Δε φταίει για όλα αυτά μόνο το σχολείο. Φορέας της παιδείας πρώτος και πρωταρχικός μένει πάντα η οικογένεια, δε θα μιλήσω για την αποδόμηση των οικογενειών στις σημερινές κοινωνίες, τα πράγματα είναι γνωστά, αλλά όταν ήδη το παιδί φτάνει στο σχολείο, φτάνει κατά κάποιο τρόπο έχοντας μαζί του βάρη ή αν θέλετε, έχοντας ορισμένες αρετές για τις οποίες το σχολείο είναι άμοιρο και άσχετο. Φορέας, όμως, της παιδείας πρώτα από όλα, θα έλεγα, είναι ο δρόμος. Ο δρόμος όπως κάθε στιγμή το οποιοδήποτε παιδί που βγαίνει από το σπίτι για να πάει στο σχολείο το βλέπει στις παραστάσεις που έχει. Άλλο να ζεις σε μια μεγαλούπολη που όταν ξεκινάς από το σπίτι σου για να πας στο σχολείο, περνάς μπροστά από μουσείο, από βιβλιοθήκες, από αίθουσες συνεδρίων, με τα ωραιότερα και πιο ελκυστικά πράγματα και άλλο να είσαι ένα παιδί της υπαίθρου ή ενός φτωχού χωριού που για να πάει από το σπίτι του στο σχολείο δεν περνάει

παρά από μια σκέψη, αν θέλετε, καλύπτει. Αυτή η διαμόρφωση μεταξύ των σχολείων, μεταξύ των σχολείων της πόλης και των συνοικιών που είναι έγκεντρα της μεγαλούπολης κάνει την εκπαίδευση να έχει διαφορετικούς τόνους κάθε φορά. Αυτό ακριβώς η εφαρμογή μιας μεθόδου που να καλύπτει τα πάντα και τους πάντες με τον ίδιο τρόπο. Τα προβλήματα της εκπαίδευσης είναι πολλές φορές τοπικά και δεν λύνονται με ένα πανελλήνιο τρόπο πό

Εδώ κάνω ένα μεγάλο άνοιγμα, μπορούσα παρά να το υπογραμμίσω, να πω ότι άλλο Αθήνα και άλλο ένα χωριό, εδώ λέμε "τι Λωζάνη τι Κοζάνη". Οχι, αν το κάνουμε, άλλο είναι να έχεις γεωγραφικό διαμέρισμα του Παρισιού ή στο οποίο που είναι το πιο έξυπνο τετραγωνικό του κόσμου και άλλο είναι να έχεις γεωγραφικό 11ο ή στο 20ο.

Οπότε η πρώτη ανισότητα στην παιδεία είναι μια ανισότητα τοπική. Και αυτή την ανισότητα ίσως θα πρέπει οι τοπικές αρχές και οι τοπικές αρχές να το έχουν τους για συμπληρωματική παιδεία και αναπληρωματικά πράγματα. Δηλαδή πανελλήνιο, αλλά θα πρέπει να υπάρξει παρακολούθητική προσπάθεια για τα οποία δεν έχουν αυτά τα ανοίγματα.

Θα ήθελα να τελειώσω με ένα άλλο το οποίο μου φαίνεται το μεγάλο πρόβλημα τη στιγμή, το άνοιγμα των διαφόρων ματιών σχετικά με τις νέες επιστήμες που σιχάζονται κάθε στιγμή στις κοινωνίες χρονοί. Δε θα μιλήσω για βιολογικές κ.λ.π., αλλά οπωσδήποτε ο αιώνας μας περισσότερους ερευνητές στον κόσμο έχουν ζήσει μέχρι τώρα σε όλη την ανθρωπότητα. Οπότε αυτή η ανάπτυξη των ερευνητικών ότι η επιστήμη προοδεύει με άλματα πρέπει το σχολείο κατά κάποιο τρόπο να δαμάσει, αλλά απλώς να υποδείξει για να μην μείνουν έξω από την προοδεύουσα εξέλιξη των επιστημών, και η διαμόρφωση και πολυποικιλία των επιστημών

νει τη σχολική ημέρα να είναι παντοῦ μικρή. Δεν μπορούμε να προσθέτουμε, δηλαδή, στην Ιστορία, στη Γεωγραφία, στα Ελληνικά... και άλλη επιστήμη και άλλη και άλλη. Αυτή η προσθήκη είναι μια επιβάρυνση πνευματική και διανοητική, η οποία δεν μπορεί να βγάλει πουθενά, παρά μόνο σε έναν παπαγαλισμό και σε μια δήθεν οικειώση με επιστημονικά θέματα. Γι' αυτό ακριβώς το πρόβλημά μας είναι διπλό.

Το ένα είναι πως τα τεχνολογικά σύγχρονα μέσα θα μπορέσουν να γίνουν ένας φορέας όπου ο χρόνος διδασκαλίας να έχει δαμασκει και να δώσει την ικανότητα στους νέους να πάνε προς το ουσιώδες.

Αλλά, προσοχή, η εικόνα ούτε δαμάζεται, ούτε έχει ακόμη συνταχθεί. Στην εικόνα απέναντι, εννοώ στα οπτικά μέσα, είμαστε όλοι υπό την επήρεια ανθρώπων που δεν έχουν τις ίδιες σκοπιμότητες με την παιδεία. Για να γίνει το Συντακτικό και η Γραμματική οπτική, έχουμε ανάγκη ακόμη από μια μεγάλη εμπειρία και από επιστήμονες που έρχονται από διαφορετικούς κλάδους, ψυχολόγους, φυσικούς κ.λ.π. που δεν μπορούμε να πούμε ότι έχουμε προχωρήσει. Ετσι, βλακωδώς λέμε ότι κανένας δεν είναι αγράμματος μπροστά στην τηλεόραση, αλλά το επαναλαμβάνω συχνότατα, οι Γάλλοι οι οποίοι είναι σκωπικότατοι, λένε ναι μεν, δεν υπάρχουν αγράμματοι μέσα στο μουσείο, αλλά καμιά γυναίκα στον κόσμο δεν έχει ακούσει περισσότερες βλακειές από τη Μόνα Λίζα στο Λούβρο.

Λοιπόν, από τη στιγμή αυτή δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η οπτική ανάγνωση είναι μια από τις βασικές μεθόδους τις οποίες εμείς οι δάσκαλοι πρέπει να προωθήσουμε και δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι τα νέα τεχνολογικά μέσα εγκυμονούν έναν κίνδυνο, ο οποίος για μένα είναι μέγιστος, να μη θεωρηθεί ο χρήστης ότι είναι και δάσκαλος και μαθητής συγχρόνως. Και όταν έχουν ένα CD-ROM μπροστά μας πρέπει να ξέρουμε τι σημαίνει το ROM και όχι το CD, δηλαδή Read Only Memory. Και για να διαβάξει τη μνήμη, δηλαδή αυτό που δεν πρέπει να ξεχάσεις, δηλαδή την αλήθεια, γιατί η ετυμολογία της λέξης, όπως ξέρετε, είναι το α-ληθον, δηλαδή αυτό που δεν

πρέπει να ξεχαστεί, πρέπει να ξέρεις το οπτικό και το γενικό του περιβάλλον. Αυτός είναι ένας από τους μεγάλους κινδύνους αυτή τη στιγμή, αλλά δεν μπορούμε παρά να κάνουμε μαζί και να βοηθήσουμε τους νέους στη χρήση αυτών των γεγονότων.

Τελειώνω λέγοντάς σας τα 5 πράγματα που προσπαθούμε αυτή τη στιγμή να προωθήσουμε στη Γαλλία στον παιδαγωγικό τομέα. Θεωρούμε ότι επειδή ακριβώς ο χρόνος είναι χρόνος και δεν μπορείς να κάνεις την ημέρα να έχει περισσότερες από 24 ώρες, θα πρέπει να βρεθούν οι μέθοδοι που η κριτική σκέψη να είναι το πρώτο όπλο που θα έχουν οι νέοι, ούτως ώστε να μπορούν πριν από τη μάθηση να κάνουν στοχασμό και σχολιασμό. Στοχασμός και σχολιασμός πριν από τη μάθηση σημαίνει απόσταση και κριτική σκέψη. Πως μπορούν να γίνουν αυτά τα πράγματα, όταν είσαι νέος.

Θεωρούμε ότι υπάρχουν 5 βασικοί γλωσσικοί κώδικες, οι οποίοι είναι προνόμιο του κάθε ανθρώπου. Κι αυτοί οι 5 βασικοί γλωσσικοί κώδικες πρέπει να αναπτυχθούν με κάποια αρμονία, για να μπορέσει η προσωπικότητα του καθενός να ολοκληρωθεί. Ποιοι είναι οι 5 βασικοί γλωσσικοί κώδικες. Πρώτος και βασικότερος, η γνώση της μητρικής γλώσσας. Αν δεν ξέρεις βαθύτατα τη μητρική σου γλώσσα, δεν ξέρεις ούτε την παράδοση του πολιτισμού σου, ούτε την εμβέλεια των πραγμάτων, ούτε έχεις τη δυνατότητα της έκφρασης της προσωπικής σου σκέψης. Λέμε έξω αναφάβητους όχι αυτούς που δεν ξέρουν να διαβάζουν και να γράφουν, αλλά αυτούς που δεν είναι ικανοί να καταλάβουν μια φράση που έχει πάνω από 4 μέλη, δηλαδή ρήμα, υποκείμενο, αντικείμενο άμεσο και έμμεσο.

Ο δεύτερος βασικός κώδικας είναι η βαθύτατη γνώση μιας ξένης γλώσσας. Γιατί όχι μόνο η ξένη γλώσσα θα σου ανοίξει έναν ευρύτερο ορίζοντα προς άλλους κόσμους αλλά κυρίως για τον ηθικό λόγο ότι θα καταλάβεις ότι δεν είσαι ο πρώτος και μόνος της παρέας και ότι ακριβώς ό,τι έχεις σκεφτεί στη γλώσσα σου το έχουν σκεφθεί και οι άλλοι στη δική τους και ό,τι έχετε κι εσύ για έγνοια και για μέλημα ίσως το έχει και

Α' ΒΡΑΒΕΙΟ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

ο άλλος, ο διπλανός σου. Οπότε η γνώση μιας ξένης γλώσσας σε κάνει να έχεις σχέση όχι με τα πράγματα, αλλά με το συνάνθρωπο. Κι αυτό ακριβώς είναι ένα από τα ελλείμματα, δηλαδή να μην έχουμε σχέση με τους ανθρώπους, αλλά με τα πράγματα.

Ο τρίτος βασικός κώδικας είναι βεβαίως ο επιστημονικός και ο τεχνολογικός. Δεν μπορείς να προχωρήσεις χωρίς την έννοια του χώρου, του χρόνου, της μέτρησης, χωρίς τις βασικές έννοιες που σε κάνουν να έχεις μια θεώρηση του κόσμου η οποία να είναι ολική. Συνηθίζω να λέω ότι είναι οι Έλληνες περήφανοι γιατί δώσανε τα φώτα στον κόσμο όλο, αλλά να μην ξεχνάμε ότι άλλοι μας έδωσαν τον ηλεκτρισμό.

Ο τέταρτος βασικός κώδικας είναι η τέχνη και πρέπει να ξέρουμε ότι με την τέχνη, με την εφαρμογή μιας τέχνης από τον κάθε νέο υπάρχει μια έκφραση και της ψυχής και της νόησης, αλλά και μια διείσδυση μέσα στο κοσμικό, πράγμα που δεν μπορεί να σου δώσει κανένας άλλος κώδικας.

Και ο πέμπτος και τελευταίος κώδικας είναι ο κώδικας του σώματος. Δεν είναι μόνο το σπορ, δεν είναι μόνο το άθλημα, αλλά να ξέρεις ποιες είναι οι δυνατότητες του σώματός σου για να μπορέσεις να ζήσεις σαν άνθρωπος ολοκληρωμένος. Με αυτούς τους 5 βασικούς κώδικες μπορείς να έχεις το σθένος, τη δύναμη να σταθείς απέναντι και να είσαι πάντοτε έτοιμος για την αντιξοότητα.

Γιατί κατά τη γνώμη μου - και θα σας πω την τελευταία δημοσκοπήση που κάναμε στο Παρίσι - όλοι μπορεί να είμαστε ευτυχισμένοι και η τελευταία δημοσκοπήση που κάναμε στο Παρίσι, την κάναμε σε παιδιά πλουσίων, διανοουμένων, που έχουν όλα, πως νιώθουν στη ζωή, η απάντηση ήταν, την υπογραμμίζω, **έχω τα πάντα για να είμαι ευτυχισμένος εκτός από την ευτυχία.**

Σημείωμα της σύνταξης: Το κείμενο αποτελεί εισήγηση στο 6ο Συνέδριο Παιδείας που διοργάνωσε η Ομοσπονδία Ιδιωτικών Εκπαιδευτικών Λειτουργών, το ΙΝΕ, η ΓΣΕΕ και η ΑΔΕΔΥ (19-21 Μαρτίου 1999)

Η 11χρονη Ναουσαία μαθήτρια του 4ου Δημοτικού Σχολείου Ευφροσύνη Ιω. Δούτση απέσπασε το Α' βραβείο στον 4ο Πανελλήνιο Μαθητικό Διαγωνισμό Τραγουδιού, που έγινε στην Καρδίτσα.

Η μικρή Φρόσω μας έβγαλε ασπροπρόσωπους με το δημοτικό τραγούδι "Η Λέγκω", ακολουθώντας τα χνάρια της μεγαλύτερης αδερφής της Μαρίας, η οποία πέρυσσι πήρε το Γ' βραβείο στον πανελλήνιο μουσικό διαγωνισμό που διοργάνωσε το Υπουργείο Παιδείας. Η Φρόσω σπουδάζει πιάνο εδώ και τέσσερα χρόνια και όνειρό της είναι να γίνει συνθέτρια.

Ο ΣΙΜΩΝ ΚΑΡΑΣ

ΚΑΙ ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΜΑΣ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

του Πέτρου Δεινόπουλου

Ενας ακάματος παιδαγωγός, που ασχολήθηκε επί εβδομήντα και πλέον χρόνια με τη μελέτη και την ανάδειξη της γνήσιας ελληνικής δημοτικής μουσικής, αλλά και τη διάσωσή της από τις δυτικές επιδράσεις, έφυγε από τη ζωή στις αρχές του χρόνου, σε ηλικία 96 χρόνων. Ήταν ο Σίμων Κάρας, που αφιέρωσε ολόκληρη τη ζωή του για να συγκεντρώσει να καταγράψει, να μελετήσει και να προβάλει τη δημοτική μουσική, την “εθνική” όπως την αποκαλούσε.

Γεννήθηκε στο Στροβίτσι της Ολυμπίας, όπου μνήθηκε στα μουσικά της βυζαντινής εκκλησιαστικής μουσικής, που είναι η βάση για τα δημοτικά μας τραγούδια. Στις εξερευνητικές εξορμήσεις του σε όλες τις περιοχές της χώρας, και τις πλέον απομακρυσμένες είχε περιλάβει και τη Νάουσα. Ήταν αν θυμάμαι καλά, στα τέλη της δεκαετίας του 1950 όταν έφθασε στη Νάουσα ως ένας απλός και συνηθισμένος άνθρωπος, που δεν είχε να δείξει τίποτα το ιδιαίτερο, ότι ήταν “κάποιος”. Ζήτησε να έλθει σ’ επαφή με πρόσωπα που να γνωρίζουν τα τοπικά μας δημοτικά τραγούδια. Τότε μόνο καταλάβαμε ότι έχουμε να κάνουμε με ένα σημαντικό πρόσωπο, για το οποίο είχαν ήδη αρχίσει να γράφουν οι εφημερίδες και να ασχολείται το Ραδιόφωνο το οποίο εκείνα τα χρόνια παρουσίαζε τακτικά κομπανίες δημοτικής μουσικής. Του συστήσαμε, λοιπόν τον ψάλλη Δημήτριο Ράκα, τον Αναστάσιο Μαρκοβίτη και τη Ρωξάνη Γκούγκουρα.

Τους δύο άντρες τους δέχθηκε στο εστιατόριο “Πανελλήνιο” του Γ. Καραδημητρίου, που βρισκονταν τότε στην οδό Γ. Κωνσταντινίδη, όπου

σήμερα το κατάστημα υποδημάτων Παριζα.

Εκεί σ’ ένα τραπέζι άπλωσε τα χειρόγραφα του και κατέγραφε τις μελωδίες που άκουγε υπό τα βλέμματα των άλλων πελατών του εστιατορίου που παρακολουθούσαν με περιέργεια τη σκηνή. Τη Ρωξάνη, που ήταν αδύνατο να βγει στην αγορά, την άκουσε σε ένα συγγενικό της σπίτι της κ. Ελισάβετ Παλάκα - Καρακώστα, στην οδό Β. Κωνσταντίνου. Άκουσε πολλά τραγούδια, από τα οποία μερικά τα χαρακτήρισε καθαροτοπικά, ενώ για κάποια άλλα είπε ότι ήταν παραλλαγές τραγουδιών άλλων περιοχών, πράγμα συνηθισμένο. Για τίποτε όμως δεν ήταν κατηγορηματικός, διότι, όπως είπε, βρισκόταν ακόμα στο στάδιο της καταγραφής και της έρευνας. Αυτά για τότε. Αργότερα, φυσικά, θα έχει ταξινομήσει τη συλλογή του, πράγμα που μπορούμε να μάθουμε σήμερα, από τον “Σύλλογο προοδευτικής Διάδοσιν της Εθνικής Μουσικής” στον οποίο βρίσκεται συγκεντρωμένο όλο το σημαντικό έργο του Σίμωνα Κάρα και όπου θα πρέπει να απευθυνθεί ο ΔΗΠΟΝ για να μάθουμε από την πιο αρμόδια και υπεύθυνη πηγή ποια από τα τραγούδια που λέγονταν στη Νάουσα είναι όντως δικά μας και ποια είναι παραλλαγές.

Όσα τραγούδια συνέλεξε και κατέγραψε ο Σίμων Κάρας κατά τις περιόδους του σε ολόκληρη την Ελλάδα έχουν ηχογραφηθεί από την ορχήστρα του Συλλόγου του και μεταδίδονται τακτικά από το κρατικό ραδιόφωνο, αλλά σε ακατάλληλες, δυστυχώς ώρες, πολύ νωρίς τα πρωινά του Σαββάτου και Κυριακής συνήθως, πριν από τη μετάδοση της Θείας Λειτουργίας. Από τη Συλλογή

γή του Καρά θα μάθουμε σίγουρα ποια τραγούδια είναι πράγματι δικά μας. Αξίζει τον κόπο να τα σώσουμε, πριν χαθούν, όπως χάθηκαν κάποια άλλα που είχαν ηχογραφηθεί το 1957 ή 58 από το ραδιοφωνικό σταθμό Θεσσαλονίκης.

Αξίζει να θυμηθούμε εκείνη την περίπτωση. Τότε, πριν περίπου 40 χρόνια το Ναουσαϊκό καρναβάλι δεν ήταν ήδη πολύ γνωστό έξω από τη Νάουσα και το ενδιαφέρον των δημοσιογράφων ήταν πολύ έντονο και όλοι προσπαθούσαν να το παρουσιάσουν στις εφημερίδες ή το ραδιόφωνο. Τότε ήταν που προσπαθήσαμε να συνδέσουμε τους Γιανίτσαρους και τις Μπούλες με τους εθνικούς μας αγώνες, πλάθοντας μάλιστα και φανταστικές ιστορίες οι οποίες μας κυνηγούν ακόμα και σήμερα για να μας τιμωρήσουν ίσως, για το ασεβές μπέρδεμα καρναβαλιού και εθνικών αγώνων. Τότε, λοιπόν ήρθε από το ραδιοφωνικό σταθμό Θεσσαλονίκης ο μακαρίτης δημοσιογράφος Τάκης Ζαφειρόπουλος για να ηχογραφήσει δημοτικά μας τραγούδια και να πάρει συνεντεύξεις για την προέλευση των εθίμων μας. Επιτρατεύθηκαν, λοιπόν από τον Τουριστικό όμι-

λο, τον ΤΟΝ, όσοι μπορούσαν να διαφωτίσουν τον δημοσιογράφο. Είπαν και τι δεν είπαν, για τους Γιανίτσαρους και τις Μπούλες, ότι μερικοί ήταν καμουφλαρισμένοι αντάρτες, ότι γλεντούσαν υπό την κάλυψη του "προσώπου" ότι έκαναν έρανο για τον "αγώνα" ότι η Μπουλα πήρε το όνομά της από το μπουλούκι και άλλα παρόμοια διότι δεν είχαν προκύψει τότε τα στοιχεία που βρήκαμε αργότερα. Την ίδια μέρα στο καινούριο τότε Δημαρχείο στήθηκε και ένα πρόχειρο στούντιο ηχογράφησης. Τραγούδησαν πάλι οι ίδιοι που είχαν βοηθήσει και τον Σίμωνα Καρά, αλλά τώρα είχαν και μουσική συνοδεία από ντόπιους οργανοπαίκτες, τους Άτσηδες και τους Βελιγδένηδες, γνήσια Ναουσαϊκή κομπανία. Πρώτη και τελευταία φορά συγκεντρώθηκαν και έπαιξαν όλοι μαζί. Δυστυχώς αυτή η ηχογράφηση, που θα ήταν πολύτιμη για την ιστορία μας δεν υπάρχει. Όταν τη ζητήσαμε έπειτα από λίγο καιρό είχε σβήσει, γιατί η μαγνητοταινία έπρεπε να χρησιμοποιηθεί για νέα εγγραφή. Τα οικονομικά του σταθμού ήταν πενιχρά και δεν δικαιολογούσαν τη διάθεση μαγνητοταινιών για αρχείο

Ο Σίμων Καράς με το μουσικό του σύνολο

Ο ζωγράφος Δημήτριος Καλότσης

(1895 - 1989)

Του Κων/νου Γκλαβένα
Φιλολόγου

Ο Δημήτριος Καλότσης, προικισμένος ζωγράφος με εξαιρετικό τάλαντο, όσο ζούσε έχαιρε βέβαια εκτιμήσεως και σεβασμού, ενώ όσοι τον γνώρισαν από κοντά μιλούσαν με θαυμασμό για το ζωγραφικό του έργο. Η πραγματική όμως αναγνώριση της καλλιτεχνικής του αξίας ήρθε μετά θάνατον, όπως συνέβη και με το μεγάλο λαϊκό ζωγράφο Θεόφιλο (σύνηθες φαινόμενο στην Ελλάδα). Τεχνοκρίτες και τοπικοί τηλεοπτικοί σταθμοί επανειλημμένα ζήτησαν πληροφορίες για το έργο του και τη ζωή του, ενώ οι πίνακές του έχουν αξία ανυπολόγιστη.

Ο Δημήτριος Καλότσης, τρίτοτοκος γιος του Θωμά και της Αγλαΐας Καλότση, γεννήθηκε το 1895 στον Στενήμαχο Ανατολικής Ρωμυλίας. Η

οικογένειά του ήταν εύπορη, γι' αυτό και ο νεαρός Δημήτριος πήρε επιμελημένη ανατροφή και μόρφωση. Ο πατέρας του είχε εργοστάσιο αεριούχων ποτών, ενώ παράλληλα συντηρούσε μακάλικο, μαγειρείο και μεγάλες αποθήκες με κρασιά, τα οποία μετέφεραν με βαγόνια και τροφοδοτούσαν κυρίως τη Βόρεια Βουλγαρία.

Μετά τις εγκύκλιες σπουδές του στην πατρίδα του, φοίτησε στο ελληνικό σχολαρχείο της Αδριανούπολης. Φορέας πλέον νέων ιδεών και αντιλήψεων, επανερχόμενος στον Στενήμαχο, δίδαξε ως χοροδιδάσκαλος τους ευρωπαϊκούς χορούς, έπαιζε κιθάρα, ζωγράφιζε ερασιτεχνικά, ψάρευε, έκανε πατινάζ κ.α. Τα ποικίλα αυτά ενδιαφέροντα διατήρησε σε όλη σχεδόν τη ζωή

του. Το 1920 παντρεύτηκε τη Μαρία (ή Μαρίκα) με την οποία απέκτησε αργότερα δύο κόρες, την Αγλαΐα και τη Σωτηρία. (1)

Όταν η κατάσταση για τον Ελληνισμό της Ανατολικής Ρωμυλίας έγινε πια αφόρητη, ο Δημήτριος ήρθε το 1920 με τη γυναίκα του στη Θεσσαλονίκη. Η τυχαία γνωριμία του με τον πρίγκιπα της Ρωσίας Νικολαΐ Ορλώφ, διαπρεπή καθηγητή της ζωγραφικής, στάθηκε καθοριστική. Ο Ορλώφ κατά τη διάρκεια της Οκτωβριανής Επανάστασης του 1917 κατάφερε να δραπέτευσει από την Αγία Πετρούπολη και να αναζητήσει ασφαλές καταφύγιο στη Θεσσαλονίκη. Ο νεαρός Δημήτριος Καλότσης τον φιλοξένησε στο σπίτι του και οι δύο άνδρες έκτοτε συνδέθηκαν με στενή και αχώριστη φιλία. Ίδρυσαν μάλιστα αργότερα και κοινό ατελιέ. Ο Ορλώφ, επιβλητική προσωπικότητα, μύστης της διαχρονικής ρωσικής ζωγραφικής είχε μετουσιώσει αρμονικά στο έργο του όλα τα εκφραστικά στοιχεία της, από

τον Αντρέϊ Ρουμπλιώφ (1360- 1430) με τις ανεπανάληπτες τοιχογραφίες του, που αποπνέουν έντονη πνευματικότητα και εσωτερικό κάλλος, μέχρι τον μεγάλο σύγχρονό του ζωγράφο Ιλία Εφίμοβιτς Ρέπιν (1844-1930) με τις ρωμαλέες πολυπρόσωπες συνθέσεις και τα εκφραστικά πορτρέτα του, όπου κυριαρχούν η πλαστικότητα και η ρεαλιστική απόδοση των μορφών, πορτρέτα με εκπληκτική δύναμη πρωτοτυπίας.

Ο Δημήτριος Καλότσης κοντά του έμαθε πολλά, από το απλό σχέδιο μέχρι την ολοκληρωμένη σύνθεση. Έμαθε να ζωγραφίζει. Το πηγαίο τάλεντο του ακολούθησε δρόμους πειθαρχημένους. Από δω και πέρα θα ακολουθήσει δική του αυτόνομη πορεία στη ζωγραφική, με ένα σιλ καθαρά προσωπικό που συναρπάζει.

Το 1925 διορίστηκε από τον Υπουργό Υγείας Απόστολο Δοξιάδη επόπτης προσφύγων και μέλος της Επιτροπής Αποκαταστάσεως Προσφύγων. Γι' αυτό αναγκάστηκε να μεταικήσει με την οικογένειά του στην Αθήνα, όπου παρέμεινε μέχρι το 1933. Τη χρονιά αυτή λόγω ασθένειας της κόρης του Σωτηρίας ήρθε και εγκαταστάθηκε οριστικά στο Χωροπάνι (μετέπειτα Στενήμαχος). Εδώ ήταν εγκαταστημένοι και οι συμπατριώτες του Στενημαχίτες. Στο χωριό έζησε ειρηνικά το υπόλοιπο μακρό διάστημα της ζωής του μέχρι της τελευταίας του το 1989.

Είναι όμως εντελώς αδιανόητο αν αναφερόμαστε τυπικά μόνο στο ζωγραφικό του έργο και δεν φωτίσουμε παράλληλα τον Καλότση-άνθρωπο. Κάθε καλλιτέχνης δεν είναι ξεκομμένος από το έργο του, αλλά το θεωρεί κομμάτι της ψυχής

του. Ο Δημήτριος Καλότσης υπήρξε άνθρωπος σεμνός, ενάρτετος, ταπεινόφρων, φιλήσυχος, ολιγαρκής στολισμένος με εξαιρετες χριστιανικές και ηθικές αρχές. Ήταν μια σπάνια φυσιογνωμία που ήξερε να σκορπίζει γύρω του μόνο αγάπη, καλοσύνη και να αποσπά το σεβασμό και την καθολική εκτίμηση. Άνθρωπος “εν ω δόλος ουκ έστιν, ουδέ κακία”.

Εξαιρετικά καλλιεργημένος, με πνευματικά και πολιτιστικά ενδιαφέροντα, ήταν ο μόνος που είχε πλούσια ιδιωτική βιβλιοθήκη στο χωριό. Μελετούσε ώρες ολόκληρες και τροφοδοτούσε το πνεύμα του με ποικίλες γνώσεις. Στα περασμένα χρόνια, τα κρύα βράδια του χειμώνα, όταν δεν είχε τηλεόραση και ραδιόφωνο, οι χωριανοί μαζεμένοι γύρω του στο μικρό καφεενεδάκι άκουγαν με ευχαρίστηση τον κυρ - Δημητρό να διηγείται ιστορίες με γλαφυρό τρόπο. Έτσι περνούσαν την ώρα τους. Προσωπικά τον θυμάμαι να στήνει την παλέτα του καταμεσής στο δρόμο ή στους γύρω λόφους και να ζωγραφίζει με το μαγικό χρωστήρα του τοπία που επέλεγε ο ίδιος. Τον θυμάμαι ακόμα να παίρνει το καλάμι του και να πηγαίνει, πεζοπορώντας ώρες πολλές, για ψάρεμα. Ένα μικρό αμπέλι και ο κήπος του σπιτιού του ήταν η μόνη χειρωνακτική του ενασχόληση. Από τη ζωή, δεν ήθελε και πολλά πράγματα για

να είναι ευχαριστημένος, τα απαραίτητα για να επιβιώσει. Έτσι έζησε με εγκράτεια μέχρι το βαθιά γεράματα.

Το ζωγραφικό του έργο είναι διάσπαρτο. Οι φορητοί πίνακές του βρίσκονται κυρίως σε ιδιωτικές συλλογές στην Ελλάδα και στην Αμερική. Όσα έργα του έμειναν αδιάθετα περιήλθαν μετά το θάνατό του στην κυριότητα των οικείων του. Από το 1957 μέχρι το 1961, τότε που η Βέροια είχε την ωραία πρωτοβουλία και διοργάνωνε με επιτυχία Φεστιβάλ Γεωργικής Παραγωγής κατά μήνα Αύγουστο, ο Καλότσης κάθε χρόνο πραγματοποιούσε ατομικές εκθέσεις με επιτυχία.

Φιλοτέχνησε, αγιογραφίες, θρησκευτικές εικόνες και λάβαρα εκκλησιαστικά, που φιλοξενούνται στον Ιερό Ναό Αγίων Αναργύρων Στενημάχου και στο παρεκκλήσι του Αγίου Τρύφωνα (χωρίς υπερβολή οι δύο ναοί θεωρούνται μουσεία Καλότση). Περίφημη είναι η τοιχογραφία της Πλατυτέρας, στην κόγχη του Ιερού Ναού Αγίων Αναργύρων. Η επιβλητική μορφή της Παναγίας ενσαρκώνει τη μητρική αγάπη με μια αυστηρή θεϊκή μεγαλοπρέπεια. Η Αποκαθήλωση, πίνακας μεγάλων διαστάσεων, είναι έργο μνημειακό για την πλαστικότητα και την αντίρροπη κίνηση των μορφών του. Η εικόνα του Αγίου Τρύφωνος, στο ομώνυμο παρεκκλήσι, εί-

και και σημερα αντικειμενο θαυμασμου ολων των προσκυνητων. Ο Άγιος εικονιζεται ορθός και αγένειος με ρωμαϊκή ενδυμασία. Στο ένα χέρι κρατάει το παραδοσιακό κλαδευτήρι, σαν προστάτης των αμπελουργών, και στο άλλο ένα τραμπί σταφύλι. Κάτω χαμηλά η επιγραφή: "Έγενετο τη φροντίδι της συνδρομής" (έπονται τα ονόματα των κυριών που με τη συνεισφορά τους έγινε η εικόνα). Χρονολογία 22-1-1939 Δημήτριος Καλότσης." (Αλλωστε όλα τα έργα του ζωγράφου είναι ενυπόγραφα).

Η θεματογραφία του ζωγραφικού του έργου χωρίζεται σε 4 κύριες κατηγορίες και περιλαμβάνει ένα πλούτο θεμάτων:

1) Προσωπογραφίες. Ξεχωρίζει το πορτρέτο του Αλόστολου Δοξιάδη με το βαθυστόχαστο ύφος.

2) Νεκρή φύση (ανθοδέσμες, φρούτα).

3) Θέματα εμπνευσμένα από το φυσικό περιβάλλον ή ιδεαλιστικά θέματα (Χορός των Αγγέλων).

4) Θρησκευτικά έργα (κυρίως τοιχογραφίες και φορητές εικόνες σε σανίδι ή μουσαμά).

Το έργο του διακρίνεται για τη χρωματική του ευφορία, τον πλούτο των αποχρώσεων, την αρμονία της σύνθεσης, την ευγένεια και υποβλητικότητα, τη ρεαλιστική και πιστή απόδοση μορφών και τοπίου. Ο Καλότσης, κατεξοχήν ιμπρεσιονιστής, χρησιμοποίησε με επιτυχία την προοπτική και φωτοσκίαση, ιδιαίτερα στα τοπία του, όπου χρησιμοποίησε καθαρά και φωτεινά χρώματα σε ενιαία κλίμακα.

Πέθανε πλήρης ημερών στις 22-12-1989 σε ηλικία 95 ετών, καταλιπών τη μνήμη ευγενούς ανθρώπου και εξαιρετου ζωγράφου.

1 Τα βιογραφικά στοιχεία του κ. Δημητρίου Καλότση παρεχώρησε ευγενώς η κόρη του Σωτηρία ηλικίας σήμερα 72 ετών.

ΘΟΡΥΒΟΣ: ΜΙΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΜΑΣΤΙΓΑ

του Νικολάου Κύρου
καθηγητή

Όταν μιλάμε για ρύπανση περιβάλλοντος, εννοούμε κάθε αλλοίωση της σύστασης των φυσικών, χημικών και βιολογικών χαρακτηριστικών της μορφή του περιβάλλοντος. Αλλοίωση, η οποία μπορεί να διαταράξει την ισορροπία, να λάψει την υγεία του ανθρώπου και να προκαλέσει ζημιές στην πολιτιστική περιουσία του.

Ετσι λοιπόν αιτίες ρύπανσης μπορούν να είναι όχι μόνον οι διάφορες χημικές ουσίες, αλλά και η αυξημένη θερμοκρασία και οι θόρυβοι που φέρονται σε ανθρώπινες δραστηριότητες.

Το περιβαλλοντικό πρόβλημα που οφείλεται στην αύξηση των θορύβων είναι γνωστό σαν "ακουστική ρύπανση" ή "ακουστική ρύπανση". Ένα πρόβλημα που γίνεται αρκετά έντονο, ενοχλητικό και επικίνδυνο κυρίως τους θερινούς μήνες.

Ο ήχος είναι ένα μέσον επικοινωνίας των ανθρώπων μεταξύ τους και με το φυσικό περιβάλλον τους. Με τη βοήθεια της ομιλίας μας μπορούμε να συνεννοηθούμε μεταξύ μας. Ακούγοντας μουσική μπορούμε να διασκεδάσουμε και να ηρεμήσουμε. Ακούγοντας τους όμορφους ήχους της φύσης (το κελιάδημα των πουλιών, το ρόισμα των φύλλων, το κελάρυσμα του νερού, τον φλοίσβο των κυμάτων κ.λ.π.) μπορούμε να ηρεμούμε πιο κοντά σ' αυτήν και να απολαύσουμε τη γαλήνη της.

Δυστυχώς όμως οι διάφορες ανθρώπινες δραστηριότητες, η αύξηση των μηχανών και πολλές φορές η κακή διαπαιδαγώγησή μας, έχουν σαν αποτέλεσμα την ενοχλητική αύξηση των θορύβων γύρω μας.

Όπως είναι γνωστό ο ήχος έχει μονάδα μέτρη-

σης το Ντεσιμπέλ. Σύμφωνα με τους ειδικούς ιατρούς, ήχος πάνω από 100 ντεσιμπέλ, μπορεί να είναι επικίνδυνος για την υγεία του ανθρώπου. Οι δυνατοί ή συνεχείς θόρυβοι είναι δυνατόν να προκαλέσουν όχι μόνο κώφωση, αλλά και ψυχική κόπωση, αϋπνίες, επιθετικότητα, μελαγχολία, νευρική κατάσταση, άγχος, υπέρταση, νευρώσεις, αδυναμία πνευματικής συγκέντρωσης, χαμηλότερη απόδοση κ.α. Οι συνεχείς θόρυβοι μιας βιομηχανίας μπορούν να είναι αιτία σοβαρών λαθών και εργατικών ατυχημάτων.

Ας δούμε λοιπόν ποιες είναι οι πηγές της ηχορύπανσης:

1. Οι διάφορες βιομηχανίες που λειτουργούν συνήθως με παλαιά μηχανήματα αποτελούν πηγή θορύβων, που βλάπτει την υγεία όχι μόνο των εργαζομένων, αλλά και των γειτόνων της. Το πρόβλημα μπορεί να λυθεί με μια καλή ηχομόνωση, με δέντροφύτευση των γύρω χώρων, με απομάκρυνση της βιομηχανίας από τις κατοικημένες περιοχές, με τον εκσυγχρονισμό των μηχανών της και με τη χρήση εκ μέρους των εργατών ειδικών ωτασπίδων.

2. Τα διάφορα κέντρα διασκέδασης, μπαρ, ντίσκο, καφετέριες, θέατρα, κινηματογράφοι, κυρίως αυτά που βρίσκονται σε υπαίθριους χώρους, θα πρέπει να τηρούν αυστηρά το ωράριο τους και να μη βάζουν στη διαπασών την ένταση των μεγαφώνων του. Η υψηλή ένταση παραμορφώνει τη μουσική και είναι επικίνδυνη για τον άνθρωπο. Σύμφωνα με μελέτες ειδικών οι νέοι που ακολουθούν τη μουσική ροκ ακούν λιγότερο από αυτούς που αρέσκονται στην κλασική μουσική. Ο μέσος Αμερικανός 25άρης ακούει λιγότερο από 70άρη Αιθίοπα.

3. Δυνατοί και επικίνδυνοι θόρυβοι εκτινάσσονται και από τα διάφορα μέσα μεταφοράς. Βέβαια είναι λίγοι αυτοί που έχουν την ατυχία να ζουν κοντά σε αεροδρόμια και σιδηροδρόμους. Αλλά όλοι μας έχουμε υποστεί της συνέπειες του θορύβου των αυτοκινήτων και κυρίως των μοτοσικλετών. Αιτίες είναι η συχνή και χωρίς λόγο χρήση των κλάξον, ο αρρυθμιστος κινητήρας, η χαλασμένη εξάτμιση, τα χαλασμένα φρένα, τα μαρσαρίσματα, το στέρεο κ.λ.π.

4. Οι οικιακές συσκευές (πλυντήρια, μίξερ, ηλεκτρικές σκούπες κ.λ.π.) όταν είναι παλαιάς τεχνολογίας και λειτουργούν σε ακατάλληλες ώρες.

5. Τα διάφορα μηχανήματα (κομπρεσέρ κ.α.) συνεργείων του Δήμου ή άλλων ιδιωτικών και δημόσιων υπηρεσιών, όταν δεν λειτουργούν σωστά και σε ώρες κοινής ησυχίας.

6. Οι φωνές των παιδιών που παίζουν στους δρόμους ή στις αυλές των σχολείων σε περιοχές πυκνοκατοικημένες. Οι πλανόδιοι πωλητές που διαλαλούν τα εμπορεύματά τους με κορναρίσματα και μεγάφωνα από τα ξημερώματα.

7. Οι θόρυβοι από τις διάφορες μουσικές συσκευές που έχουμε στα σπίτια μας (τηλεόραση, ραδιόφωνο, στερεοφωνικό). Το καλοκαίρι μάλιστα που τα παράθυρα είναι ανοικτά και η ένταση αυξημένη, τότε σίγουρα είναι μεγάλη πηγή ενόχλησης για τους γείτονες. Οι γείτονες που μπορεί να είναι κάποιος άρρωστος, να είναι υποψήφιος που διαβάζει, να είναι εργαζόμενος που θέλει να ξεκουραστεί και να ηρεμήσει.

Βέβαια υπάρχουν νόμοι που απαγορεύουν τον θορύβους σε ώρες κοινής ησυχίας. Το πρόβλημα όμως δεν λύνεται με ποινές και αστυνομείσεις. Σκοπός είναι ο καθένας μας να σέβεται το διπλανό του και να μην ξεχνούμε ότι η ηχορύπανση είναι δείκτης πολιτισμού και μόρφωσης ενός λαού.

ΕΛΕΝΗ ΑΝΔΡΟΝΙΚΙΔΟΥ: Έργα με μυστικισμό

της Άννας Σαββατοπούλου
Αρχαιολόγου - Ξεναγού

Παλαιότερα είδα τα δέντρα της. Σκούρα σταχτιά σε λαδί φόντο. Στα χρώματα της γης πατούσε, με σιγουριά κι αγάπη. Κι έφτιαχνε δέντρα, μ'ικετευτικά κλαδιά και ριζες ανάγλυφες σαν φλέβες. Μετά είδα τ'αχνά, χλωμά πρόσωπα, σαν από άγγιγμα χεριού φτιαγμένα κι όχι από χέρι.

Πρόσωπα ακίνητα στο χρόνο μόλις γεννιούνταν, νεογέννητα τ'άρπαζε ο μουσαμάς και τα κρατούσε εκεί, ανώριμα μισά. Όπως ο έρωτας μέσα στο χρόνο.

Ήταν ο αντίλαλος θαρρείς κι όχι η φωνή, αυτό που μένει κι όχι αυτό που 'ρχεται. Ήταν ορόσημα, ανεμοδείκτες, σημεία. Κι ύστερα είδα τις μπαλαρίνες, τον νέο κύκλο, την ελπίδα.

Με χάρη, κρυφό ερωτισμό και προσμονή. Ήσαν κι αυτές ημιτελείς. Με χρώματα ροζ, πορτοκαλιά, παρμένα απ'το ηλιοβασιλευμα.

Κι είδα κι αγγέλους και αγίους και τον "Ευαγγελισμό" με τη σοβαρότητα που ταιριάζει σε βυζαντινή ζωγραφική. Μου θύμιζαν γάλλους ζωγράφους. Είχαν το όνειρο του Chagalle, τη μελωδικότητα του Degas, μα και δεν έμοιαζαν σε κανένα.

Γιατί η Ελένη στέκεται σεμνά αλλά και μαχητικά απέναντι στη φύση και στους ανθρώπους, στον κόσμο που μας περιβάλλει. Δημιουργεί σχολή με αυτοσχέδιες τεχνικές και ύφος με χρώματα που υποβάλλουν ένα μυστικισμό, ιδιόρρυθμο.

Τα έργα της αντλούν απ'το παρελθόν, αφουγκράζονται το παρόν και στέκουν στο μέλλον. Είναι γνήσια έργα τέχνης. Είναι τα παιδιά μιας μεγάλης δημιουργού και ανθρώπου.

“Χρέος τιμής”

Μια μικρή αληθινή ιστορία από την αντίσταση

του Τάκη Αδαμίδη

Αρχές του χειμώνα 1943 προς '44 κάπου εκεί Έξω απ' τη Νάουσα όχι πολύ μακριά, σε μια καλύβα στα Τρία Πλατάνια, δυο παληκάρια ζουν τη μζέρια τους. Αντάρτες του ΕΛΑΣ κι οι δυο. Ένας τραυματίας με σφαίρα στα πσινά που δεν ουρλιάζει. Κι ο άλλος ψήνεται στον πυρετό με βαρύ κρυολόγημα, ύστερα από πέρασμα σε ποτάμι που έγινε μούσκεμα και στέγνωσε επάνω του. Κι οι δυο τους είχαν ένα μαντίλι στο στόμα για να μην ακούγονται ο ένας από τον πύνο κι ο άλλος απ' τον καταμάτητο βήχα. Έξω το κρύο τσουίζει μα και μέσα στην καλύβα, που μπάζει από παντού. Μια καλύβα φτιαγμένη από παλιοτενεκέδες, πρόχειρη. Τα παιδιά τυλιγμένα με τσουβάλια και κάνα δυο κουρελοκουβέρτες, προσπαθούν να ζεσταθούν. Αθλια κατάσταση.

Από την οργάνωσή μου δώσαν φαγητό ένα πρωινό να πάω στα παιδιά. Μαζί μου θα 'ρχόταν να βγάλει τη σφαίρα απ' τα πσινά του Γιώργη (έτσι έλεγαν τον ένα) γνωστός γιατρός της πόλης μας.

Έτσι έγινε. Πήρα το φαγητό, πέρασα απ' τον γιατρό (μιλήσαμε) και εκείνος με σοβαρότητα και συνέπεια μ' ακολούθησε σε απόσταση 30-40 μέτρων στην αρχή μέσα στην πόλη και στη συνέχεια Έξω απ' την πόλη.

Με προφύλαξη μπροστά εγώ και πίσω εκείνος φτιάσαμε στην καλύβα.

Τα παιδιά ήταν όλο χαρά που μας είδαν και περισσότερο όταν έμαθιν πως ήρθε ο γιατρός.

Το φαγητό ήταν όα αντίθετο στην περίπτωση τους. Φασόλια, σχεδόν αλάδωτα, λίγες ελιές, ένα κρομμίδι και ένα κομμάτι ψωμί από καλαμπόκι. Όμως ο γιατρός έπρεπε αμέσως να κάνει την επέμβαση. Έπρεπε να βγάλει τη σφαίρα απ' τον πσινό του Γιώργη. Και ξεκίνησε τη δουλειά του. Πρώτα έβγαλε Έξω εμένα απ' την καλύβα για να μην βλέπω. Δεν ήμουν και πολύ μικρός, στα δεκα-

θυμωμένος γιατί δεν μου δόθηκε η ευκαιρία να δείξω πως ήδη είχα γίνει άνδρας και μπορούσα να ήμουν παρών στην επέμβαση. Ο γιατρός σιωπηλός και με τη βοήθεια του Στρατή (έτσι έλεγαν τον άλλο άρρωστο) άρχισε τη δουλειά.

Όσο κι αν προσπαθούσαν να καθησυχάσουν τον Γιώργη, τα ουρλιαχτά του έβγαιναν απ' την καλύβα για κάμποσο μακριά. Εβγαλε τη σφαίρα κι όσο να 'ναι ησύχασε ο Γιώργης.

Αφού τελείωσε ο γιατρός έπρεπε απ' το ίδιο μονοπάτι να τον πάω πίσω στην πόλη. Θυμάμαι το φαγητό που κρύωσε και που κανέννας τους δεν έβαλε μπουκιά στο στόμα. Ο γιατρός πολύ σοβαρός μα στεναχωρημένος για την ελεεινή κατάστασή τους, τους έδωσε κάτι φάρμακα που διέθετε και ξεκινήσαμε για το πίσω γύρισμα.

Πέρασαν λίγες μέρες και γω περίεργος καθώς είμαι, πήγα να τους ξαναδώ χωρίς να ρωτήσω κανέναν. Ήταν κι οι δυο τους κάπως καλύτερα. Με δέχτηκαν με χαρά, μιλήσαμε αρκετά και τους απαντούσα σε όσα με ρωτούσαν. Όλο με ρωτούσαν. Μου ζήτησαν να τους τραγουδήσω και γω έβγαλα απ' την τσέπη μου τη φουσαρμόνικα και τους έπαιξα δυο - τρία κομμάτια αυτά που ήθελαν κι έφυγα αφού τους άφησα ευχαριστημένους. Μου είπαν να ξαναπάω και πήγα κι άλλες φορές.

Ο Γιώργης ήταν αγροτόπαιδο, σκληρός με χέρια χοντρά δουλεμένα. Αντίθετα ο Στρατής αδύνατος και λεπτοκαμωμένος. Ο Γιώργος από ένα χωριό του κάμπου κι ο Στρατής απ' τη μεγάλη πόλη τη Θεσσαλονίκη.

Πατριώτες και δυο, μεγάλα παιδιά, μπήκαν στην αντίσταση. Αυτό έκαναν τότε οι περισσότεροι νέοι στη σκλαβωμένη Ελλάδα. Έμπαιναν στις γραμμές της αντίστασης, πολεμώντας τους φασίστες.

Ήταν βλέπεις χρέος τιμής.

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΙΜΕΝΙΚΟΣ

Ο ελληνικός σκύλος φύλαξης κοπαδιών

της Λευκής Σαμαρά

"Έτσι μιλούσαν συναλλήλους τους εκείνοι οι δύο, και τότε αφτιά και κεφαλή ανασήκωσε, και που 'ταν πλαγιασμένος, ο Άργος ο σκύλος που τον μεγάλωνε, πριχού στην Τροία την άγια φύγει ο Οδυσσέας ο καρτερόψυχος, μα δεν τον χάρηκε, όχι

.....
Κει πάνω ο σκύλος ο Άργος κείτονταν, τσιμπούρια φορτωμένος μα ξάφνου, μπρος του μόλις ένωσε τον Οδυσσέα να στέκει, με μιας τα δύο του αφτιά κατέβασε κουνώντας την ουρά του, μα στον αφέντη του σιμότερα πια δε βαστούσε να 'ρθει. Κι αυτός την όψη αλλού γυρίζοντας, σφούγγιξε ένα δάκρυ, τον Εύμαιο ξεγελώντας εύκολα.

Όμως τον Άργο η μοίρα εσκέπασε του σκοτεινού θανάτου, τον Οδυσσέα μόλις αντίκρισε στα είκοσι χρόνια απάνω.

(ΟΔΥΣΣΕΙΑ: μετάφραση Ν. Καζαντζάκη Ι. Κακριδή σελ. 234-235)

Γιαννακοχώρι Νάουσας. ΟΑγάθωνας και η Φαίδρα με τον κ. Γ. Αναστασόπουλο του WWF

καθαρόαιμα ελληνικά τσοπανόσκυλα, που τώρα δημιουργήσαν μια χαριτωμένη πολυπληθή οικογένεια.

Ο κ. Κώστας Αποστόλου, προερχόμενος από οικογένεια κτηνοτρόφων της περιοχής, περιποιείται και τρέφει τα κουτάβια που θέλουν "Πολύ γάλα και ειδικές βιταμίνες, όπως μας είπε ο κ. Αναστασόπουλος Γιώργος από τον "Αρκτούρο". Αυτή

στην Ελλάδα τις τελευταίες δεκαετίες το παραδοσιακό τσομπανόσκυλο, ο Άργος που τόσο τραγούδησε ο Όμηρος για την πίστη του και την αγάπη στον αφέντη του τείνει προς εξαφάνιση.

Ο ελληνικός ποιμενικός θεωρείται και διεθνώς ένας από τους ικανότερους σκύλους φύλαξης κοπαδιών που εξελίχθηκε και προσαρμόστηκε στις δύσκολες συνθήκες της ορεινής κτηνοτροφίας μας από την αρχαιότητα. Οι κτηνοτρόφοι αναφέρονται πάντα με θαυμασμό στα μεγαλόσωμα, τολμηρά και πιστά σκυλιά που υπήρχαν παλαιότερα.

"τη δύναμή του θα καμάρωνες και τα γοργά του πόδια

κανένα αγρίμι δεν του γλίτωνε στα πιο βαθιά του δάσους,

σαν το 'στρωνε μπροστά, το το 'βρισκε μεμιάς ξανά τ' αχνάρια".

Όπως απάντησε ο Εύμαιος στον Οδυσσέα όταν τον ρώτησε στον γυρισμό του στην Ιθάκη.

"Τέτοιο σκυλί πολύ παράξενο να το χουν πεταμένο με τις κοπριές αλήθεια, έχει όμορφο σκαρί μα δεν κατέχω οξόν την ομορφιά και γρήγορα, παλιά τα πόδια αν είχε".

Ο καλύτερος φύλακας κοπαδιών

Επειδή η πρόληψη είναι πάντα ο καλύτερος τρόπος αντιμετώπισης των προβλημάτων μέσα στο πρόγραμμα "Αρκτούρος" του W.W.F. εντάχθηκε και η διάσωση του καθαρού, Ελληνικού Ποιμενικού.

Η κοινότητα Γιαννακοχωρίου της Νάουσας, διέθεσε μια μεγάλη θαμνώδη έκταση για να στεγαστούν κατ' αρχάς ο Αγάθωνας με τη Φαίδρα,

τη στιγμή υπάρχουν 32 μόνο κονταβάκια και εκκρεμούν 110 αιτήσεις κτηνοτρόφων που ζητάνε το Ελληνικό Τσοπανόσκυλο. Τα σκυλάκια τα "δανείζονται" δηλαδή γίνεται συμβόλαιο με αυτόν που θα το πάρει, πρώτον να το φροντίσει σωστά να το εκπαιδεύσει σύμφωνα με τις οδηγίες που θα πάρει και να το επιστρέψει πάλι πίσω όταν πουλήσει το κοπάδι του. Είναι σκυλιά εργασίας και τα πιο κατάλληλα για το κλίμα και τη φύση της χώρας μας".

Για τις ζημιές στα κοπάδια το σύστημα αποζημιώσεων με την συνεργασία ΕΛΓΑ και ΑΡΚΤΟΥΡΟΥ, έχει βελτιωθεί αισθητά τα τελευταία χρόνια. Η ριζική λύση όμως παραμένει η πρόληψη. Η σχετικά σπάνιες επιθέσεις αρκούδας σε κοπάδια και οι επιθέσεις από λύκο μπορούν να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά αν διατηρήσουμε και αξιοποιήσουμε το ελληνικό τσομπανόσκυλο φυλή που άρχισε να γίνεται και διεθνώς γνωστή ως "Ελληνικός Ποιμενικός".

Η διατήρηση της καθαρότητας της φυλής (με την αποφυγή διασταυρώσεων με άλλες φυλές) διασφαλίζει την σωματική διάπλαση και τον χαρακτήρα του Ελληνικού Ποιμενικού, που τον κάνουν ικανό να αντιμετωπίσει τον λύκο ή την αρκούδα.

Με την κατάλληλη εκπαίδευση τα σκυλιά αυτά γίνονται σωστοί φύλακες και αποκτούν αίσθηση του ζωτικού τους χώρου και "πίστη" στο κοπάδι.

Τα χαρακτηριστικά του Ελληνικού Ποιμενικού σκύλου, καθορίζουν την φυσιογνωμία του και τον κάνουν να ξεχωρίζει από άλλες φυλές σκύλων. Η προσαρμογή του στα βουνά της χώρας μας, έχει διαμορφώσει χαρακτηριστικά που χωρίς αυτά θα ήταν αδύνατη η επιβίωση και η λειτουργία του σαν φύλακα.

ΜΙΕΖΑ: Η ελληνικότητα του αρχαίου πολεωνυμίου

Γιάννη Καρατσιώλη - Γιάννη Μωραλίδη

Εισαγωγή

Όταν το κοινοτικό συμβούλιο του Κοπανού Ναούσης το 1993 έλαβε αποφαση για την μετονομασία της Κοινότητας σε Μιέζα, από το όνομα της αρχαίας Μακεδονικής πόλης της περιοχής, απαιτήθηκε όπως προβλέπει η νομοθεσία η σύμφωνη γνώμη του Συμβουλίου Τοπωνυμίων. Το Συμβούλιο αυτό (που εδρεύει βέβαια στην Αθήνα) γνωμοδότησε κατά της μετονομασίας αυτής με τον απίστευτο ισχυρισμό, ότι το όνομα Μιέζα είναι ξενόγλωσσο.

Στη συνεδρίαση ήταν παρόντες (τους αναφέρουμε για την ιστορία) μεταξύ άλλων και οι Ευδ. Σερέλη, Γεν. Γραμματέας του Υπουργείου Εσωτερικών Δημ. Διοίκησης και Αποκέντρωσης (ως Πρόεδρος), Γεώργιος Μπαμπινιώτης καθηγητής πανεπιστημίου (ο γνωστός για το θόρυβο που προκάλεσε με τις παράξενες αποδόσεις στα λήμματα Βούλγαρος, Πόντιος κ.α. στο εκδοθέν λεξικό του), Ν. Μποζάνα - Κούρου, καθηγήτρια Αρχαιολογίας του Παν/μίου Αθηνών (αναπληρούσα την ημέρα εκείνη το τακτικό μέλος, που απουσίαζε, καθηγητή Β. Λαμπρινουδάκη), Δημ. Γεωργαντάς, Διοικητής Γεωγραφικής Υπηρεσίας Στρατού και άλλοι 6 υπηρεσιακοί ως επί το πλείστον παράγοντες με εισηγήτρια την Δήμητρα Κουτσούρη, Διευθύντρια Δ/σης Οργάνωσης και Λειτουργίας ΟΤΑ του

ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α.

Όλοι τους με την από 10-10-1996 γνωμοδότηση απέρριψαν την πρόταση της κοινότητας Κοπανού για την μετονομασία και έτσι μεταιώθηκε τόσο για τότε όσο και για αργότερα, που με τη συνένωση των κοινοτήτων στα πλαίσια του σχεδίου Καποδίστριας, ο νέος Δήμος που προέκυψε με έδρα τον Κοπανό ονομάστηκε Δήμος Ανθεμίων.

Η ετυμολογία του όρου

Σε εργασία του εξ ημών Γιάννη Μωραλίδη (φιλόλογου- λυκειάρχου) στο περιοδικό "Φιλολόγος" που εκδίδει ο Σύλλογος Αποφοίτων της Φιλοσοφικής Σχολής του Παν/μίου Θεσ/νίκης και με πλούσια βιβλιογραφική τεκμηρίωση, αναφέρεται, ότι ο όρος Μιέζα μαρτυρείται από τη γραπτή και την επιγραφική παράδοση της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας (Πλούταρχος, Αρριανός, Πλίνιος κ.α. και σε Δελφικό Κατάλογο του 2ου π.Χ. αιώνα). Όπως δε είναι γνωστό σε όλους είναι το όνομα μιας από τις αρχαιότερες πόλεις της Βοττιαίας μετά τη Βέρ(ρ)οια και την Αλωρο.

Η θέση στην οποία βρισκόταν η πόλη αυτή, δεν είναι ακριβώς γνωστή, και διατυπώθη-

ναφείς, για
ριορίζουν ό-
πτερη περιο-
ευκάδια και

ομή του σχη-
πρώτη μάλι-
ντικειμενικά
μφίβολα στη
ώσας, όπως
αι πολλά άλ-
μηρικά άζα/
έζα/πέζη, ρί-
χάλαζα, κα-
όπως άλιζα,

ίεζα επιβάλ-
ε πρωτότυπο
-εδ-γα (όπου
ς Ελληνικής
μπορούμε να
το, που κατα-
-εδ-γα και που
τα -και ταυτί-
ζα του *σέδ-
=καθέζομαι,
θετούμαι, Ο-
ζικά σχεδόν
ο) και *έδος/
ός (ο) "κατώ-
η").

κό μέρος του
ού *Μί-εδ-γα/
ήματος *σεδ-
ο μεταρρημα-
ς →) *εδ-ός
ώρος, αγορά,
πη συνέχεια,
μασίας: δρό-
Επιγρ. 14,5:
ενα, πολλά δ'

αγυιαίς" και "όδειν πωλείν" Ησυχ), τότε βε-
βαιότατα μπορούμε να αναζητήσουμε και το
α' συνθετικό μέρος μέσα στα σύνθετα του
οδός, ή π.β. αν-οδος, δι-οδος, δύσ-οδος, εύ-
οδος, εφ-οδος, περί -οδοι, τοι-οδος κ.λ.π.

Αλλά, επειδή εμφανώς κανένα από τα γνω-
στά και εμάρτυρα σύνθετα του ονόματος
δεν μπορεί αντικειμενικά να εναρμονισθει
με τον υποτιθέμενο πρωτότυπο σχηματισμο
*μί-οδος, από τον οποίο φαίνεται να προήλθε
σαφέστατα ο παράγωγος όρος *Μί-οδ-γα
*Μίοζα - όπως λ.χ. κόρυδος -> κόρυδ-γα
κόρυζα - (και με την ισχυρή εξάπαντος επί-
δραση του τονιζομενου γειτονικού -ί-) -> "Μί-
εδ-γα/Μίεζα, οδηγούμαστε ήδη ασφαλώς στο
βέβαιο και αναγκίο πάντως συμπέρασμα ότι
ο αναζητούμενος τύπος πρέπει να είναι σί-
γουρα το αμάρτυρο σύνθετο *ημί-οδος (ή),
δωρικά και -άρα και μακεδονικά *αμί-οδός
(ά) (*"ή ημίσεια οδός, στενή οδός, στενωπός"
π.β. ήμι-όδι-ιον, το).

Παράλληλα ως θηλυκό πολεωνύμιο *Αμί-
οδ-γα / *Αμίοζα, στη συνέχεια (με αφαίρεση
από επίδραση του άρθρου, όπως λ.χ. *Αλιν-
δος/ Λίνδος, *Αμερόπα/Μερόπη, *Ασάμιν-
θος/Σάμινθος, Αστερόπη/ Στερόπη, *Ομίλη-
τος/Μίλητος, και πάμπολλα άλλα) *Μίοζα,
και τελικά (με αλλοίωση του ημίκλειστου -ο-
, εξαιτίας προφανώς του όλου φθογγικού πε-
ριβάλλοντος, -π.β. και: *σεδ-γο-μαι / έζομαι -
> οδός): Μίεζα (= * "η επί στενωπού κειμένη
πόλις") όπως, για παράδειγμα: *τετταρά -
ποδ(ο)ς / τετράπους και παράλληλο θηλυκό
*τετρα-ποδ-γα / *τετράποζα -> *τράποζα /
τράπεζα (ως παράγωγο ουσιαστικό), κ.λ.π.
π.β. και: *σφελ-γός / ελλός και ελλό-φορ-ος (= "μαύροματης") και ποντ. λεβόριν, μαίνομαι /
μαινομένη και Μαινεμένη (= ο ομώνυμος
δήμος της ευρύτερης περιοχής Θεσσαλονί-
κης.

υμπέρασμα

Επειδή -απ' όσο τουλάχιστον μπορούμε να χωρίζουμε- δεν έχει προταθεί έως τώρα κα-
τά απολύτως ετυμολογική ερμηνεία και ω-
τόσο θεωρείται το όνομα ως θρακοφρυγικό
και πάντως μη ελληνικό, χωρίς τη λογικά
ναγκαία επιχειρηματολογία (βλ. W.
Tomaschek, Die alten Thraker - Eine
ethnologische Untersuchung (=SBAkad. Wien
30, 1893 II., Abhandl. - και ανατυπ. Wien
980), II 2 σ. 67) με αυτά τα περιληπτικά (βλ.
χρητική αναλυτική επιχειρηματολογία Γιάν-
νη Γ. Μωραλίδη: "Μίεζα, το έτυμο, η σημασία
και η ελληνικότητα του αρχαίου πολεωνυ-
μίου" περ. Φιλολόγος τομ. 19, τευχ. 80, Θεσ/
σάκη 1995, σ.σ. 126 - 133) αποσκοπούμε στην
αναγκαία αποκατάσταση της Αλήθειας προ-
παντός, αλλά και στην δικαίωση -παράλλη-
λα- της ακράδαντης ελληνικότητας του μακε-
δονικού πολεωνυμίου.

Επαναπροσδιορισμός της θέσης της Μίεζας

Αν, επομένως, είναι ορθή και πράγματι
αληθής η παραπάνω προτεινόμενη ετυμολο-
γία για το όνομα Μίεζα (= "η επί στενωπού
κείμενη πόλις") -και φαίνεται ότι αρκούντως
ήδη και σαφέστατα πλέον έχει αποδειχθεί,
και είναι άρα όντως ορθή και αληθής- και αν
παράλληλα ο όρος Μίεζα εκφράζει μια αντί-
στοιχη και εξίσου σύμμετρη με το περιεχόμε-
νό του ιστορική πραγματικότητα (πβ. την έν-
νοια "στενωπός"), τότε πλέον είναι προφα-
νές και αυτόδηλο, ότι πρέπει αντικειμενικά
να επαναπροσδιοριστεί σε νέα βάση το όλο
πρόβλημα για την ακριβή θέση της αρχαίας
πόλης.

Ετσι επιβάλλεται η αναζήτησή της πολύ
ψηλότερα από την περιοχή του Κοπανού και

πιο κοντά ίσως στην ορεινή είσοδο προς τη
σημερινή πόλη της Νάουσας (Νιάγουστα
πβ. * "άγαν + έχω" : "σφόδρα και δυνατά
κατέχω, συνέχω, συσφίγγω και συγκρατώ" ->
άγχω και λατ. angō → an gystus "στενός,
στενόχωρος" και θηλ. "Angŷta <via> πβ. ^{τοπωνύμιο}
επίσης και: angustia, -ae, θηλ. "στενή διάβα-
ση, στενή δίοδος, στενωπός, ^{ήδη} πύλη" και ως ^{τοπωνύμιο}
πολεωνύμιο Αγκουστία "πόλη της Δακίας"
Πτολ. 3.8.7). ^{Angustia <via>}
^{Angustia <via>}
^{π. 6. ...}

Σημ.: Κατά τον Σ.Ν. Λιάκο, "Η καταγωγή
των Βλάχων (ή Αρμάνιων)" Θεσσαλονίκη
1965, σ.15 (και σημ. 61), το τοπωνύμιο Νιά-
γκουστα (sic): "Προήλθε από την λέξη angustia
= στενωπός της Λατινικής, όθεν και το παρε-
φθαρμένο Inogosti" της μεταξύ Βράνιας και
Λέσκοβατς (της Σερβίας) κλεισούρας, αφού
άλλωστε η παλιά Νιάγουστα βρισκονταν στο
στόμιο φαραγγοδιάβασης του Βερμίου".

Όμως το συγκεκριμένο πρόβλημα (της θέ-
σης της Μίεζας) αποτελεί ένα θέμα που ε-
ντάσσεται στα άμεσα ενδιαφέροντα των ειδι-
κών ερευνητών (πρωτίστως αρχαιολόγων) και
επιβάλλεται η περαιτέρω διερεύνησή του.

Διευκρινιστικά γλωσσολογικά:

1) ο αστερισκος (*) ^{πριν} προς από λέξη, δηλώ-
νει υποθετικό τύπο, ο οποίος δεν μαρτυρείται
από την γραπτή παράδοση των κειμένων και
των επιγραφών.

2) ο αστερίσκος (*) πριν από κείμενο μέσα
σε εισαγωγικά, φανερώνει υποθετικό ερμη-
νευμα μιας λέξης, το οποίο δεν επιμαρτυρεί-
ται από τα λεξικά.

Ἡ Τχιὰ ἢ Κατίγ- κου στοῦ Κιόσκι

Βασίλου μαρί. Βασιλουουου.
Ἐλα κάτου στοῦ πιζούλι νά
σμπουρίσουμι καμποσου. Ἴ
προυψές ἰκείν' τὰ διαβουλου-
παίντγια τὰ δικά μου, ντέ κι
καλά νά μὶ πάρουν στοῦ
Κιόσκι

Ἐλα νά δῆς πῶς δά σιαρῶση. Ἐλα νά δῆς τί καλά
εἶνι κι μὶ τὰ ζόρια τὰ πουλλά μὶ κάντισαν. Χρόνου κερὸν
εἶχα νά πάνου. Ἀμὰ τί καλά σινιαγμένου ποῦ τοῦ ἔχουν
τῶρ: Καὶ τί λῶδες ἦταν ἰκείνους; Καλά φκιάνουν τὰ πιντγια
ποῦ ἔρχονται στις δέκα νύχτις. Τὰ βιουλιά τί καλά ποῦ ἔπι-
ζαν σ' ἓνα καγκιλουτό πατάρι ψηλά κι τί λάμπις πουλλές
ποῦ εἶχιν. Ὑσταρνας κι οἱ λιέγου σηκώθηκιν ἓνας κι οὐμή-
λισιν ἀπ' τοῦ ραδόφουνου: Κι νά οἱ πῶ δέν ἀπήκασα τί
εἶπιν κι σ' οὐλίγου βλέπουμι ἓναν ὄμουρφουν μ' ἓνα μαντου-
λίνου κι μιά, θιάμα νά τῆ γιένη, τί ξιγκουλιάνισμα ἦταν
αὐτό, τί ἀντρουπή, εἶχιν ἀντυμένου ἓνα φουστάνι μὶ γαϊτά-
νια κι μὶ κουρδέλις. Οὐ ἄντρας κατὰ τῆ χαιδιβιν κι ἰκείνη
κατὰ λιγόνουνταν κι κουνιούνταν σάν τσιαγκίστρου κι ὅταν
τραγουδοῦσιν τῆ Μακρυτίσαν μ' ἦρθιν νά τραβήξου τοῦ
χουρό. Ὅταν μπήτησαν αὐτινοὶ τὰ τριγουόδα ἀχήρισαν νά
χουρεύουν μπάλουν τὰ ζιβγαράκια. Μιά εἶχειν τσακώσει
ἓναν ἀπ' τοῦ σβέρκου. Θιρούσις δά τοῦ πν.ξη. Ἄλλοι ντγια
πάλι τσακίζονταν ἓναν κεριμέν κι λιχνιούνταν σάν τ' ἄλου-
γα. Ἀπ' τ' αὐτὰ κι ἀπ' τ' αὐτὰ δά μᾶς χάση οὐ θιός
ἰκεί τρουγιουρνούσιν μὶ μιά ἄσπρη σιρβέτα στοῦν ὦμου
ἓνας, θαρούσις ἦταν ἀγκαστρουμένους. Μαρί ποιός εἶνι αὐ-
τός ρώτησα; Μὶ εἶπαν τούν λέν Ἀμύγκα. Ἄ. νά οἱ πῶ, ἀπό
δῶ κι σιὰ πέρα, δά παγαίνου ντάϊμα.

Συνεργασία **Μπούμπουρα**—**Ἀπήδουλα**